

Μνήμων

Τόμ. 32 (2012)

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΚΑΤΟΧΙΚΗ ΣΥΡΟ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΗΣ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΠΑΠΠΑΔΑΜ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ

doi: [10.12681/mnimon.644](https://doi.org/10.12681/mnimon.644)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΟΥΚΟΣ Χ. (2012). ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΣΤΗ ΜΕΤΑΚΑΤΟΧΙΚΗ ΣΥΡΟ ΚΑΙ Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΗΣ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΠΑΠΠΑΔΑΜ. *Μνήμων*, 32, 177-204.

<https://doi.org/10.12681/mnimon.644>

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΔΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ
ΣΤΗ ΜΕΤΑΚΑΤΟΧΙΚΗ ΣΥΡΟ
ΚΑΙ Ο ΔΗΜΑΡΧΟΣ ΕΡΜΟΥΠΟΛΗΣ ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΠΑΠΠΑΔΑΜ

Είναι σ' όλους γνωστό το πόσο πλήρωσε η Σύρος σε νεκρούς λόγω της πείνας στη διάρκεια της Κατοχής. Σε ποσοστό επί του πληθυσμού, η Ερμούπολη ξεπερνά κατά πολύ την Αθήνα, που συνήθως αναφέρεται, για να φανεί το μέγεθος του δράματος. Τα θύματα ήταν κυρίως από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, τους εργάτες στη βιομηχανία και το λιμάνι.¹ Η αγανάκτηση για τους κατακτητές και τους συνεργάτες τους, που ήταν οι κύριοι υπεύθυνοι για όλα τα δεινά, δεν εκφράστηκε με δυναμικές πράξεις αντίστασης στον περιορισμένο χώρο του νησιού αλλά κυρίως με παροχή πληροφοριών στους συμμάχους και ποικίλη συμμετοχή εκτός Σύρου στον αγώνα κατά του άξονα. Κι εδώ όμως, όπως και σε πολλές από τις δοκιμασθείσες περιοχές της χώρας, η οδυνηρή εμπειρία της Κατοχής οδήγησε πολλούς στο να επαναξιολογήσουν τον κοινωνικό τους ρόλο, να αισθανθούν εντονότερα την ανισότητα απέναντι στον θάνατο και τη ζωή, να εκτιμήσουν τις πραγματικές ικανότητες των μέχρι τότε ηγετών τους, να μετρήσουν στη σκληρή πραγματικότητα την κάθε μορφής αλληλεγγύη. Αυτές οι συνειδητοποιήσεις, που δεν μπορούν εύκολα να μετρηθούν αλλά που οι ενδείξεις μάς πείθουν ότι σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό πράγματι έγιναν, ήταν

Το παρόν κείμενο ανακοινώθηκε στα «Σεμινάρια της Ερμούπολης», τον Ιούλιο του 2006 (Ημερίδα στη μνήμη του Μάκη Φρέρη).

1. Χρήστος Λούκος, «Θάνατοι από πείνα στη Σύρο, 1941-1944. Μύθοι και πραγματικότητες», *Δελτίο του Κέντρου Ερεύνες της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού* 1 (1998), σ. 191-202· ο ίδιος, «Η πείνα στην Κατοχή. Δημογραφικές και κοινωνικές διαστάσεις», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, επιστημονική επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ – Προκόπης Παπαστράτης, τ. Γ1: 1941-1945, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2007, σ. 219-261. Βλ. και Violetta Hionidou, *Famine and Death in Occupied Greece, 1941-1944*, Cambridge Studies in Population, Economy and Society in Past Time 42, Cambridge University Press 2006, ελληνική μετάφραση (Δημήτρης Μιχαήλ): *Λιμός και θάνατος στην κατοχική Ελλάδα, 1941-44*, Αθήνα, Εστία, 2011. Βλ. και τον υπολογισμό των θανάτων που επιχείρησε ωρίς ο Ανδρέας Θ. Δρακάκης: «Γεγονότα και συμπεράσματα Α'», *Ελευθερία. Εβδομαδιαία Κυκλαδική Εφημερίς εν Σύρω*, αρ. 35 (24.5.1945). Για την ιταλική κατοχή του νησιού βλ. Sheila Lecoeur, *Mussolini's Greek Island: Fascism and the Italian Occupation of Syros in World War II*, I. B. Tauris Publishers 2009.

αναπόφευκτο να οδηγήσουν σε αιτήματα για τη μορφή την οποία θα είχε η νέα κοινωνία που θα προέκυπτε αμέσως μετά την απελευθέρωση: Θα έπρεπε να ήταν πρωτίστως δημοκρατική, δίκαιη για όλες τις κοινωνικές τάξεις και όχι μόνο για τις ανώτερες, όφειλε να τιμωρήσει παραδειγματικά αυτούς που εκμεταλλεύτηκαν τη δυστυχία των πολλών για να πλουτίσουν με τη μαύρη αγορά ή με άλλους τρόπους, και όσους γενικά συνεργάστηκαν με τους Ιταλούς και τους Γερμανούς κατακτητές.

Τα ίδια αιτήματα, και άλλα συναφή, φυσικά είχαν και πολλοί άλλοι Έλληνες είτε ανήκαν σε αντιστασιακές οργανώσεις και πολιτικά κόμματα είτε όχι. Και γνωρίζουμε όλοι ότι τα αιτήματα αυτά τελικά δεν ικανοποιήθηκαν και ότι τα οράματα για μια διαφορετική μεταπολεμική Ελλάδα διαψεύστηκαν.

Δεν είναι πρόθεσή μου να εισέλθω στο πολύπλοκο αυτό θέμα, αλλά να παρακολουθήσω στη μικροκλίμακα της Σύρου την ακύρωση αυτών των αιτημάτων και προσδοκιών.² Ιδιαίτερα θα σταθώ στη σύντομη θητεία του πρώτου μεταπολεμικού δημάρχου της Ερμούπολης Επαμεινώνδα Παππαδάμ και πώς επιδιώχθηκε η ανατροπή του γιατί επέμεινε στις δημοκρατικές και αντιβασίλικές πεποιθήσεις του.³ Με τη διερεύνηση των ιδιαιτεροτήτων –πολιτικών, κοινωνικών και ιδεολογικών– στη Σύρο επιδιώκεται ο εμπλουτισμός των σχετικών με τη μεταπολεμική Ελλάδα προσεγγίσεων, ώστε το κυρίαρχο παράδειγμα να μη διαμορφώνεται μόνο από τα συμβαίνοντα, ασφαλώς πολύ σημαντικά, στην πρωτεύουσα.

Οι Γερμανοί έφυγαν από τη Σύρο στις 10 Οκτωβρίου 1944. Το κενό εξουσίας κατέλαβε η Νομαρχιακή Επιτροπή Κυκλάδων του ΕΑΜ (Παναγιώτης Νοτάριος, Διονύσιος Αλιβιζάτος, Φώτης Α. Ζαράνης). Την επομένη, ο επικεφαλής της Επιτροπής και εκτελών χρέη νομάρχη (ανομαρχών) Π. Νοτάριος, με βάση το άρθρο 9 του καταστατικού χάρτη της Πανελληνίας Επιτροπής Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ) για την αυτοδιοίκηση και τη λαϊκή δικαιοσύνη, διόρισε τον

2. Για μια πρώτη έγκυρη ενημέρωση του γενικότερου πλαισίου της κρίσιμης μετακατοχικής περιόδου βλ. τα συλλογικά έργα: *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τ. Δ1-Δ2: *Ανασυνγκρότηση – Εμφύλιος – Παλινόρθωση, 1945-1952*, επιστημονική επιμέλεια Χρήστος Χατζηιωσήφ, Αθήνα, Βιβλιόραμα, [2010], και *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, τ. 8ος: *Η εμπόλεμη Ελλάδα 1940-1949: Αλβανικό έπος – Κατοχή και Αντίσταση – Εμφύλιος*, σχεδιασμός-διεύθυνση έκδοσης Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2003. Βλ. και Ηλίας Νικολακόπουλος – Ιωάννα Παπαθανασίου (επιμ.), *Ο Εμφύλιος Πόλεμος 1946-1949*, Αθήνα, Τα Νέα/Ιστορία, 2010.

3. Το οφείλω αυτό στον Μάχη Φρέρη (1950-2006), τον αγαπητό μας φίλο που πρόωρα έφυγε από τη ζωή. Προσπαθούσα να τον πείσω να τυπώσει τα όσα είχε πει για τους Συριανούς πολιτικούς σε διάφορες ραδιοφωνικές εκπομπές του. Κανείς άλλος δεν είχε (και για το θέμα αυτό) τις δικές του γνώσεις και μια ικανότητα να αντιλαμβάνεται πιο ουσιαστικά ό,τι αφορούσε τη Σύρο και τους ανθρώπους της. Είχαμε πάντως συμφωνήσει ότι ο Επαμεινώνδας Παππαδάμ ήταν ο σπουδαιότερος δήμαρχος που είχε η Ερμούπολη τον 20ό αιώνα.

Παππαδάμ δήμαρχο και 11 άλλα άτομα δημοτικούς συμβούλους. Μεταξύ των συμβούλων ήταν και μία γυναίκα, η Ελευθερία Μιχαήλ, όπως και ο Αθανάσιος Έρωτας, που το όνομά του ταίριαζε με την αισιοδοξία αυτών των ημερών. Η ορκωμοσία έγινε το απόγευμα της ίδιας μέρας στον Άγιο Γεώργιο, όπου ένα ταπεινό κελλί είχε μετατραπεί σε δημαρχείο.⁴ Στο μεταξύ επιτροπή του ΕΑΜ είχε εξασφαλίσει την παραίτηση του νομάρχη Βαΐτση Βάγια, που είχε διοριστεί επί Γερμανών από την κατοχική κυβέρνηση Ράλλη.⁵

Η πρώτη συνεδρίαση της Διοικούσας Επιτροπής⁶ του Δήμου Ερμουπόλεως έγινε το πρωί της 12ης Οκτωβρίου. Πήρε δύο αποφάσεις με πρόταση του δημάρχου: ανακήρυξε επίτιμους δημότες Ερμουπόλεως δύο Άγγλους αξιωματικούς και δέκα Έλληνες αξιωματικούς Ιερολοχίτες, που πρώτοι αποβιβάστηκαν στη Σύρο, και απηύθυνε στον λαό της Σύρου χαιρετισμό.⁷ Στην αρχή του χαιρετισμού ο Παππαδάμ επισήμανε σαφώς από πού αντλεί τη νομιμότητά της η νέα δημοτική αρχή: «Εξ ονόματος της νέας Δημοτικής Αρχής Ερμουπόλεως απευθύνομεν προς τους συμπολίτας μας τον χαιρετισμόν της ελευθερίας: υπείκοντες εις την εντολήν την δοθείσαν ημίν υπό των Εθνικών Δυνάμεων Αντιστασεως των μετεχουσών εις την Εθνικήν Κυβέρνησιν και κατ' εντολήν αυτής ανελάβομεν προσωρινώς την Διοίκησιν του Δήμου Ερμουπόλεως». Το γεγονός ακριβώς ότι εδόθη η εντολή από τις εθνικές αντιστασιακές δυνάμεις θα χρησιμοποιηθεί αργότερα ως όπλο κατά του δημάρχου.

4. Τα σχετικά κείμενα βλ. σε αντίγραφα στα ΓΑΚ, Αρχεία Νομού Κυκλάδων (ΑΝΚ), Αρχείο Πανελληνίας Ένωσης Αγωνιστών Εθνικής Αντίστασης (ΠΕΑΕΑ). Παράρτημα Σύρας, φάκ. 1^Α. Τα διορισμένα μέλη του Δ.Σ. ήταν οι εξής: Μιχαήλ Γλύκας, Αντώνιος Σιδερός, Φραγκ. Πεϋρέτ, Νικόλαος Κάισαρ, Κωνστ. Στεργίου, Κωνστ. Φιλιπποπολίτης, Ελευθερία Μιχαήλ, Γεώργ. Λαζάρου, Γεώργιος Νομικός, Θεόδωρος Κανακάρης, Αθανάσιος Έρωτας. Η Ελευθερία Μιχαήλ ήταν πρόεδρος του Σωματείου Κλωστοϋφαντουργών. Βλ. γι' αυτήν και παρακάτω, υποσ. 17. Βλ. και *Ελευθερία*, αρ. 1 (12.10.1944).

5. Κατά μία άποψη, λίγοι Ιερολοχίτες που είχαν φθάσει στο νησί ως προπομποί του συμμαχικού στρατού, καθώς και κάποιοι Σύριοι προσπάθησαν, μάταια, να αποτρέψουν τον Βάγια να παραιτηθεί: «Βαΐτσης Βάγιας. Η ιστορική μαρτυρία ενός άλλοτε νομάρχη και πολιτευτή Κυκλάδων»: *Συριανά γράμματα* 41 (Ιαν. 1998), σ. 32 και αλλού. Αντίθετα, στην *Κυκλαδική Φωνή* (αρ. 33, 27.11.1945) υποστηρίχθηκε ότι η κατάργηση του Βάγια «εγένετο εν συνεργασία μετά του άγγλου αξιωματικού και των αξ/κών του Ιερού Λόχου». Επικεφαλής της επιτροπής του ΕΑΜ ήταν ο λοχαγός Νικόλαος Νικολαΐδης.

6. Διοικούσα Επιτροπή και όχι Δημοτικό Συμβούλιο, αφού ήταν διορισμένη και όχι εκλεγμένη.

7. ΓΑΚ, ΑΝΚ, Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου, συνεδρίαση αρ. 1 της Διοικούσας Επιτροπής, 12.10.1944 (μαζί με τα Πρακτικά βλ. και τα σχετικά Ψηφίσματα). Τον χαιρετισμό βλ. και στην *Ελευθερία*, αρ. 1 (12.10.1944), όπου και τα σχετικά με την άφιξη των Άγγλων και Ελλήνων στρατιωτικών: «Αφίχθησαν [12.10.1944] εις Σύρον Άγγλοι και Έλληνες ελευθερωταί»: τριάντα περίπου Έλληνες στρατιώτες με επικεφαλής Άγγλους και Έλληνες αξιωματικούς. Θερμή υποδοχή λαού. Τους υποδέχθηκε, εν μέσω λαϊκού ενθουσιασμού, η Νομαρχιακή Επιτροπή και ο δήμαρχος.

Ο χαιρετισμός, αφού τόνιζε την προσπάθεια που θα καταβληθεί για να εξασφαλιστεί στην πόλη η ομαλότητα και η γαλήνη, καλούσε τους Ερμουπολίτες να μην αποκαρδιώνονται από τα ερείπια που συσσωρεύτηκαν λόγω των κατακτητών, αλλά να πιστεύουν στην αναγέννηση της Ερμούπολης: «Η Ερμούπολις ήτις εδημιουργήθη εκ της τέφρας και από τα ερείπια της Εθνικής μας Επαναστάσεως θα αναδημιουργηθή και πάλιν ευτυχής και ωραία εν τω πλαισίω της Μεγάλης και Ενδόξου Ελλάδος».⁸

Λίγες μέρες μετά, και αφού είχε έλθει (στις 14 Οκτωβρίου) από την Αθήνα αντιπρόσωπος της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΑΜ,⁹ οι αντιστασιακές δυνάμεις κατέλυσαν τις υπάρχουσες αρχές της Χωροφυλακής και του Λιμεναρχείου. Επειδή η δημοτική αρχή έκρινε ότι με τις ενέργειες αυτές ανατρεπόταν η καθοστηκυία τάξη και εξέλιπαν οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες είχε αναλάβει τη διοίκηση του δήμου, σύσσωμη παρουσιάστηκε στον νομαρχούντα Π. Νοτάριο και υπέβαλε την παραίτησή της· την ανακάλεσαν, ωστόσο, όταν ο Νοτάριος δήλωσε ότι θα ανασταλεί η κατάργηση των ανωτέρω αρχών και τους παρακάλεσε να παραμείνουν προσωρινά στη θέση τους μέχρι να αντικατασταθούν.¹⁰

Η κατάσταση παρέμεινε ρευστή μέχρις ότου η Κυβέρνηση Γεωργίου Παπανδρέου διόρισε τον εφέτη Αιγαίου Λάσκαρη Στιβαρό προσωρινό γενικό πολιτικό διοικητή Κυκλάδων.¹¹ Αυτός, θεωρώντας ότι δεν υφίστατο δημοτική αρχή, διόρισε, στις 21 Οκτωβρίου 1944, νέα Διοικούσα Επιτροπή του Δήμου Ερμουπόλεως με δήμαρχο πάλι τον Παππαδάμ και έξι μέλη, από τα οποία τα τρία ανήκαν στο προηγούμενο σχήμα, ενώ ο πρώην σύμβουλος Έρωτας και η Μιχαήλ δεν επαναδιορίστηκαν. Η νέα δημοτική αρχή αποδέχθηκε τον διορισμό της και έδωσε όρκο πίστewος στον βασιλιά Γεώργιο. Την αποτελούσαν 2 δικηγόροι (Νικ. Καίσαρ, Μιχ. Γλύκας), ένας γιατρός (Κ. Ξενιώτης), ένας βιομήχανος (Εμμ. Χατζηλιάς), ο πρόεδρος της Ενώσεως Εμπόρων Αλεύρων, Αποικιακών

8. Συνεδρίαση 12.10.1944 (βλ. υποσ. 7).

9. Γεώργιος Σγουρόπουλος, για τους αντιπάλους του καπετάν Γιώργης. Για την άφιξή του βλ. *Ελευθερία*, αρ. 2 (17.10.1944): «Ομιλία του Ε.Α.Μ.»: «Ενώπιον πολυπληθούς συγκεντρώσεως ωμίλησε την πρωίαν της Κυριακής, εις το Δημ. Θέατρον "Απόλλων" αντιπρόσωπος της Κεντρικής Επιτροπής του Ε.Α.Μ. αφιχθείς εις την πόλιν μας την προτεραίαν. Ο ομιλητής ανέπτυξε τον σκοπόν, τας επιδιώξεις και το συντελεσθέν έργον του Ε.Α.Μ., χειροκροτηθείς ενθουσιωδώς υπό του πολυπληθούς ακροατηρίου του».

10. ΓΑΚ, ΑΝΚ, Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου, συνεδρίαση αρ. 1Α' της Διοικούσας Επιτροπής, 16.10.1944. Βλ. και τη μαρτυρία του Μιχ. Γλύκα στην *Ελευθερία*, αρ. 19 (18.1.1945).

11. Για τον διορισμό του βλ. *Ελευθερία*, αρ. 3 (21.10.1944), όπου και τα σχετικά με την ορκωμοσία του παρουσία Άγγλων και Αμερικανών αξιωματικών και διμοιρίας Ιερολοχιτών. Ως στρατιωτικός διοικητής Σύρου την περίοδο αυτή αναφέρεται ο ταγματάρχης Κάμπερ, ενώ τη Σύρο επισκέφθηκε και ο στρατηγός Turnbull, διοικητής των συμμαχικών δυνάμεων Αιγαίου· βλ. *Ελευθερία*, αρ. 4 (27.10.1944).

και Εδωδίδμων (Κ. Φιλιπποπολίτης) και ο πρόεδρος του Εργατικού Κέντρου Κυκλάδων (Νικήτας Θεολογίτης). Λίγο μετά, ο οριστικός Γενικός Διοικητής Κυκλάδων Κλεομένης Νικολάου διόρισε άλλα τέσσερα επί πλέον μέλη της Διοικούσας Επιτροπής (τους Αντ. Σιδερέη, Φώτη Ζαράνη, Δημ. Μαυριδόγλου, Φρ. Πευσρέτ).¹² Ένας από αυτούς, ο Φώτης Ζαράνης, ανήκε στη Νομαρχιακή Επιτροπή του ΕΑΜ που είχε πρωτοδιορίσει τη δημοτική αρχή.

Με αυτή τη διευρυμένη σύνθεση η Διοικούσα Επιτροπή στη συνεδρίαση της 7ης Νοεμβρίου 1944 ανακάλεσε και αποκήρυξε το ψήφισμα με το οποίο ο κατοχικός δήμαρχος Θ. Καρακαλάς και οι συνεργάτες του είχαν ανακηρύξει επίτιμο δημότη Ερμουπόλεως τον Ιταλό συνταγματάρχη Δούκα, στρατιωτικό διοικητή του Αιγαίου. Το ψήφισμα αυτό χαρακτηρίστηκε αντεθνικό, «πλαστογραφούντα πρόσφατα ιστορικά γεγονότα και γενόμενον άνευ της θελήσεως του Λαού της Ερμουπόλεως».¹³ Εκτός ημερήσιας διάταξης στη συνεδρίαση αυτή ανακηρύχθηκαν επίτιμοι δημότες Ερμουπόλεως και πέντε ανώτατοι αξιωματικοί του ελληνικού πολεμικού ναυτικού, από τους πρώτους που αποβιβάστηκαν στην ελεύθερη Σύρο.¹⁴

Επέμεινα στον πρώτο και τον δεύτερο διορισμό της δημοτικής αρχής, καθώς και στη διεύρυνσή της, γιατί αντανακλούν τους συσχετισμούς δυνάμεων που διαμορφώνονται στη Σύρο αμέσως μετά την απελευθέρωσή της από τους Γερμανούς. Ως τον Δεκέμβριο, η επιρροή του τοπικού ΕΑΜ ήταν ακόμη σημαντική: α) διόρισε την πρώτη δημοτική αρχή, επιλέγοντας ως δήμαρχο τον Παππαδάμ, που είχε θερμά υποστηρίξει ως δήμαρχος Ερμουπόλεως τους βενιζελικούς κατά τη μακρά του θητεία, από το 1922 ως το 1934, είχε αποφύγει οποιαδήποτε επαφή με τις αρχές Κατοχής, ενώ τα δημοκρατικά του αισθήματα και η ακεραιότητα του χαρακτήρα του ήταν γνωστά. β) Μέλη του ΕΑΜ μετείχαν στα διάφορα δημοτικά σχήματα των πρώτων μηνών. γ) Άνδρες του ΕΛΑΣ παρίσταντο δίπλα στους Ιερολοχίτες στις πρώτες δημόσιες εκδηλώσεις και ο αντιπρόσωπος του ΕΑΜ προσφώνησε τον Άγγλο στρατιωτικό διοικητή Αιγαίου κατά την άφιξή του στη Σύρο.¹⁵ Η προσπάθεια, ωστόσο, του ΕΑΜ να αφοπλίσει, όπως αναφέρθηκε, τη Χωροφυλακή απέτυχε με την παρέμβαση Άγγλων και Ελλήνων

12. Οι αλλαγές αυτές αναφέρονται αναλυτικά στη συνεδρίαση της Δ.Ε. της 17ης Ιανουαρίου 1945· βλ. παρακάτω, υποσ. 52. Για τον διορισμό από τον Στιβαρό νέας Διοικούσας Επιτροπής βλ. και *Ελευθερία*, αρ. 4 (27.10.1944), όπου σημειώνεται ότι του νέου διορισμού είχε προηγηθεί παραίτηση της Επιτροπής.

13. ΓΑΚ, ΑΝΚ, Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου, συνεδρίαση αρ. 2 της Διοικούσας Επιτροπής, 7.11.1944.

14. Στο ίδιο.

15. *Ελευθερία*, αρ. 4 (27.10.1944). Για την άφιξη Ελασιτών βλ. *Ελευθερία*, αρ. 3 (21.10.1944): «Άφιξις ανταρτών»: «Την πρωίαν της παρελθούσης Πέμπτης αφίχθησαν εις την πόλιν μας αρκετοί αντάρται του Ε.Λ.Α.Σ. οι οποίοι έτυχον ενθουσιώδους υποδοχής». Βλ. παρακάτω και υποσ. 39.

αξιωματικών, ενώ αποδυναμώθηκε και η πολιτική του εμβέλεια, όταν έφθασαν επί τόπου οι εκπρόσωποι της Κυβέρνησης της Αθήνας.¹⁶ Το ΕΑΜ απέτυχε, επίσης, να ελέγξει το Εργατικό Κέντρο Κυκλάδων που παρέμεινε και μετά τις νέες αρχαιρεσίες υπό την άμεση επιρροή στελεχών προσκείμενων στη συντηρητική παράταξη, και μάλιστα στο φιλομεταξικό και φιλοβασιλικό τμήμα της.¹⁷

Για την προώθηση των θέσεων του ΕΑΜ στις Κυκλάδες, εκδίδεται η εφημερίδα *Κυκλαδική Φωνή*.¹⁸ Από όσα καταχωρίζονται στα πρώτα φύλλα αυτής της εφημερίδας, φαίνονται οι προσδοκίες και οι στόχοι όσων προσέκειντο στο ΕΑΜ: ευαγγελίζονται μια νέα κοινωνία, όπου «οι άνθρωποι θα χαίρονται τη ζωή τους και θα απολαμβάνουν όλα τα αγαθά της γης [...] οι εργάτες δεν θα εργάζονται πια για να μεγαλώσουν τα μερίσματα και να υψώσουν τις μετοχές των εταιρειών αλλά θα είνε και αυτοί συνιδιοκτήτες με κάποιο λογικό ποσοστό των μέσων παραγωγής [...]. Την απαισιοδοξία, το ψέμα και τον εγωισμό που ήσαν τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του χθες, θα τα αντικαταστήσει η αλήθεια, η αγάπη και η ευτυχία [...]».¹⁹ Καταγγέλλονται ονομαστικά, με τον τίτλο «προδότες», όσοι είχαν συνεργαστεί με τους κατακτητές, πολλοί από αυτούς ισχυροί οικονομικοί παράγοντες,²⁰ ενώ παράλληλα καλούνται οι Συριανοί να προσκομίσουν στα γραφεία του ΕΑΜ στοιχεία για τους δωσιλόγους, ώστε να κατατεθούν οι σχετικές μηνύσεις.²¹ Καταγγέλλονται, επίσης, η ηγεσία του

16. *Ελευθερία*, αρ. 14 (16.12.1944), 15 (24.12.1944) και 17 (6.1.1945).

17. Στους φακέλους 309 και 364 του Αρχείου του Εργατικού Κέντρου Κυκλάδων περιέχονται ποικίλα έγγραφα που δείχνουν πώς η παλαιά ηγεσία του ΕΚΚ, με επικεφαλής τους Ν. Θεολογίτη και Σωκράτη Καφετζόπουλο, αρνήθηκε να διαλυθεί όταν, μετά την αποχώρηση των Γερμανών, ο εκτελών χρέη νομάρχης Π. Νοτάριος ζήτησε την καθάρηση της Διοίκησης του ΕΚΚ και την παράδοσή της στους Φώτη Α. Ζαράνη, Ελευθερία Μιχαήλ κ.ά. Η Διοίκηση του ΕΚΚ απέρριψε το αίτημα με το επιχείρημα ότι ήταν υποχρεωμένη να υποβάλει την παραίτησή της μόνο στον επίσημο εκπρόσωπο της Εθνικής Κυβέρνησης, ώστε να προκηρυχθούν αρχαιρεσίες. Όταν αυτές τελικά έγιναν, πάλι εξελέγησαν ο Ν. Θεολογίτης (πρόεδρος) και ο Σ. Καφετζόπουλος (γραμματέας), οι οποίοι στον απολογισμό τους έδωσαν τη δική τους εκδοχή για την πορεία της Διοίκησης του ΕΚΚ και κατήγγειλαν για κομμουνιστικές και ανατρεπτικές ιδέες τον Φ. Ζαράνη, την Ελ. Μιχαήλ και άλλους που αντιτάχθηκαν στην πολιτική τους. Την αντίδραση του Φ. Ζαράνη στις εξελίξεις αυτές βλ. παρακάτω στην υποσ. 22. Για το πώς οι συντηρητικές δυνάμεις πέτυχαν μετά τα Δεκεμβριανά να αποσπάσουν την ηγεσία των εργατικών συνδικάτων από την επιρροή του ΕΑΜ βλ. Κωστής Καρπόζηλος, «Συνδικάτα και πολιτική στην Ελλάδα του Εμφυλίου», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, ό.π., τ. Δ1, σ. 63-103.

18. *Κυκλαδική Φωνή*. *Όργανο της Νομαρχιακής Επιτροπής του Ε.Α.Μ. Κυκλάδων*. Αργότερα, το 1945: *Κυκλαδική Φωνή*. *Όργανο του πολιτικού συνασπισμού των κομμάτων του Ε.Α.Μ.*

19. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 2 (5.10.[=11]1944). Κύριο άρθρο: «Το χθες και το αύριο».

20. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 2 (5.10.[=11]1944)· αρ. 3 (12.11.1944)· αρ. 4 (19.11.1944).

21. Σε πλαίσιο πάνω δεξιά της πρώτης σελίδας της *Κυκλαδικής Φωνής* σημειώνεται το εξής: «Πατριώτες. Καταθέσετε στην Ειδική Υπηρεσία που συστήθηκε στα Γραφεία του

Εργατικού Κέντρου Κυκλάδων, για υπαρπαγή της πραγματικής θέλησης των εργατών,²² κληρικοί που αναμιγνύονται στην πολιτική²³ και όσοι προσπαθούν να συκοφαντήσουν το ΕΑΜ στους συμμάχους.²⁴

Τις προσδοκίες και την οργή κάποιων νέων εκφράζουν τα *Επονίτικα Νειάτα. Όργανο του Συμβουλίου Νομού Ε.Π.Ο.Ν. Κυκλάδων*. Στο κύριο άρθρο του πρώτου φύλλου με τίτλο «Η Ε.Π.Ο.Ν. στους νέους», μεταξύ άλλων αναφέρονται τα ακόλουθα:

Ε.Α.Μ., όσα στοιχεία έχετε για τους Εθνοπροδότες, συνεργάτες των κατακτητών και εκμεταλλευτών της λαϊκής δυστυχίας. Με την προσπάθειά σας διευκολύνετε τη Δικαιοσύνη για να κάνη το χρέος της απέναντι του λαού, επιβάλλοντας την τιμωρία που πρέπει στους ενόχους».

22. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 4 (19.11.1944): Φώτης Α. Ζαράνης, «Προς τους εργάτες που παρασύρονται από τους προδότες εργατοκάπηλους Καφετζόπουλο – Θεολογίτιδες κ.λπ.».

23. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 4 (19.11.1944): «Εκκλησία και πολιτική»: μερικοί κληρικοί (από τον καιρό που βγήκαν στο[ν] άμβωνα εννοούν ν' αναμιγνύουν τη θρησκεία με την πολιτική [...]. Το ακροατήριο του κηρύγματος δεν ενδιαφέρεται ν' ακούη ότι "εκεῖνοι που φωνάζουν κάτω ο φασισμός είναι οι πραγματικοί φασίστες", ούτε πάλιν ότι τα "ανταρτικά σώματα βύθισαν τον τόπο στον εμφύλιο σπαραγμό και πρέπει να συνετισθούν, να μετανιώσουν και να διαλυθούν" [...]. Μερικοί κληρικοί μεταφέρουν την διδασκαλία του Ευαγγελίου περί ανεξικακίας στο ζήτημα των δοσιλόγων: και μας λένε "ό,τι έγινε πια, έγινε"». Βλ. την απάντηση του Γρηγόριου Χρυσολωρά, στον οποίο αναφερόταν το παραπάνω δημοσίευμα, στην *Ελευθερία*, αρ. 11 (29.11.1944), όπου, υπογράφοντας ως έφεδρος ταγματάρχης-στρατιωτικός ιερέυς, επιβεβαιώνει ότι στις 17.9.1944 στην εκκλησία της Μεταμόρφωσης είχε καταφερθεί κατά των αθέων και αναρχικών, περιγράφει τις θυσίες του κλήρου ανά τους αιώνες και τις δικές του διώξεις κατά την Κατοχή και δηλώνει ότι μόλις επανέλθει ο λαοφίλητος βασιλιάς, θα καταθέσει την εντολή που στόχευε στην αναζωπύρωση του εθνικού φρονήματος, και θα επιστρέψει στα καθαρά εκλησιαστικά του καθήκοντα. Βλ. και μια άλλη καταγγελία της *Κυκλαδικής Φωνής* (αρ. 13, 23.4.1945) κατά τον παπα-Χρυσολωρά: «Διδάσκει από τον άμβωνα για το [...] σωτήριο καθεστώς του Μεταξά και του ελληνικού φασισμού». Βλ. στο ίδιο, αρ. 17 (1.8.1945) το άρθρο: «Η εκκλησία πολιτικός στίβος;», στο οποίο επισημαίνεται ότι ο παπάς του ναού της Κοίμησης Στυλιανός Κορνάρος πολιτικολογεί («κατά των αγωνιστών του λαού») υποστηρίζοντας ότι «αυτοί θέλουν να μας καταργήσουν την πατρίδα, την οικογένεια, την θρησκεία».

24. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 3 (12.11.1944): «Κάτω οι μάσκες [...]»: «Φρύαξαν οι βδέλες γιατί βλέπουν να ξεφεύγη απ' τα χέρια τους η υπόθεση του Λαού [...]. Διαδίδουν ψευτιές ασύστολες, μιλάνε για δήθεν ανάμιξη των συμμάχων στα εσωτερικά μας, οραματίζονται λύσεις δυναμικές και κάνουν το παν για να συκοφαντήσουν τον ιερό αγώνα του Λαού [...]. Εν τω μεταξύ ξερνούν το δηλητήριό τους ενάντια στις οργανώσεις του Λαού και στους θρυλικούς αγωνιστές του Ε.Λ.Α.Σ. [...]». Βλ. Ε.Α.Μ., Νομαρχιακή Επιτροπή Κυκλάδων, Προκήρυξη προς τον λαό της Σύρας [μετά την απελευθέρωση και πριν τα Δεκεμβριανά], μονόφυλλο, έντυπο (αντίγραφο στο Αρχείο της ΠΕΑΕΑ, βλ. παραπάνω, υποσ. 4): καταγγέλλει με βαρείς χαρακτηρισμούς τους «ανθρώπους της πέμπτης φάλλαγγας», τις «βδέλλες» κ.λπ. που θέλουν με διάφορες συκοφαντίες να αποξενώσουν τον λαό από το ΕΑΜ, να εκθέσουν το ΕΑΜ απέναντι στους συμμάχους, να διαιρέσουν τους Έλληνες κ.λπ. «Χτυπήστε τα φίδια αυτά [...] πατήστε τους οχιές [...] φτήστε στα μούτρα τα καθάρματα [...]».

Κύριοι σκοποί της ΕΠΟΝ είναι να εξυψώσει την νέα γενιά, να φροντίσει για την πνευματική της ανάπτυξη και να αγωνισθή για τα συμφέροντα και δικαιώματα των νέων στη ζωή και στον πολιτισμό. Και για να επιτύχη αυτά όλα πρέπει και είναι ανάγκη να πραγματοποιηθεί προηγουμένα ο άλλος σκοπός της. Το γκρέμισμα του φασισμού και η επιτυχία της λαϊκής κυριαρχίας [...]. Η πνευματική ανύψωση είναι ο μεγαλύτερος εχθρός του Φασισμού σ' όλες του τις μορφές, γιατί αυτή θα τον συντρίψει. Γι' αυτό ο φασισμός έχει ως σπουδαιότερο μέλημά του να κρατή πάντα κλειστά τα μάτια μας και να εμποδίσει την ανάπτυξή μας [...]. Γι' αυτό και το κράτος της 4ης Αυγούστου, το κράτος του Μεταξά και του Βασιλιά, αγωνίστηκε όσο μπορούσε για να βυθίσει την Ελληνική νεολαία στα μαύρα σκοτάδια της αμορφωσιάς [...]. Ο πόλεμος μας άνοιξε τα μάτια που αυτός με μεταξωτές φασκειές μάς τα είχε σκεπασμένα και τώρα οι αλήθειες προβάλλουν μπροστά μας φωτεινές. Δεν επιτρέπεται πια να ξαναπάθουμε τα παλιά. Δεν είναι σωστό να ξαναεπιτρέψουμε να μας στρεβλώνουν την εκπαίδευσή μας και να μας παρασύρουν, πρέπει να διεκδικήσουμε τα δικάια μας, να επιτύχουμε τους αγνούς σκοπούς μας και γι' αυτό πρέπει να συντρίψουμε μια για πάντα την σκουριασμένη πια απολυταρχία [...].²⁵

Στο ίδιο φύλλο καταγγέλλονται με σκληρή γλώσσα («σκουλίκια», «βρωμερό σκυλολόι») οι νέοι και οι μεγάλοι που συνεργάστηκαν με τον κατακτητή, γίνεται έκκληση στις νέες να ενταχθούν στην ΕΠΟΝ, στην οποία η νέα «αγωνίζεται να σπάσει τις βάρβαρες αλυσίδες της κοινωνικής και πνευματικής σκλαβιάς που την ρίχνουν κάθε μέρα στο βούρκο της εξαθλίωσης και στην πορνεία». Ανακοινώνονται, επίσης, πρωτοβουλίες των Επονιτών για το άνοιγμα των σχολείων, τον καθαρισμό των αποθηκών, ώστε να μπουν τα τρόφιμα που φέρανε «οι σύμμαχοι Αγγλοαμερικάνοι», το «ανέβασμα δύο έργων που γράφτηκαν από Επονίτες» και την εξασφάλιση οικήματος για τη δημιουργία λέσχης των νέων.²⁶

Όσοι εξέφραζαν το Λαϊκό Κόμμα, πολλοί από τους οποίους είχαν συνεργαστεί με το μεταξικό καθεστώς, βρέθηκαν στην αρχή σε θέση άμυνας απέναντι στο ΕΑΜ και τις άλλες δημοκρατικές δυνάμεις. Κυρίως από αυτούς προέρχονταν και όσοι κατηγορούνταν για συνεργασία με τους κατακτητές. Αναζήτησαν στηρίγματα στους Άγγλους και Έλληνες αξιωματικούς. Η παρουσία ιδιαίτερα των τελευταίων γινόταν συνεχώς αισθητή με την άφιξη τμημάτων του Ιερού Λόχου.²⁷ Ιδεολογικά τους εξέφρασε αμέσως μετά την απελευθέρωση η εφη-

25. *Επονίτικα Νέα*, αρ. 1 (Σύρα, 9.11.1944). Επίτιτλος: «Πολεμάμε και τραγουδάμε. Η νίκη είναι δική μας». Τμή 1 δισεκ. Δεν εντόπισα άλλο φύλλο αυτού του εντύπου.

26. Στο ίδιο.

27. *Ελευθερία*, αρ. 7 (16.11.1944): τμήμα του Ιερού Λόχου «προοριζόμενον διά την πόλιν μας» έφθασε με καναδικό αποβατικό πλοίο. Θερμή υποδοχή. Βλ. και αρ. 9 (21.11.1944): «Οι κεντρικοί δρόμοι της πόλεως είναι πλημμυρισμένοι από το χακί των Ιερολογιτών μας».

μερίδα *Ελευθερία*, με ιδιοκτήτη και διευθυντή τον Σταύρο Βαφία. Στόχοι: η ανασύνταξη των αστικών δυνάμεων έναντι της πολλαπλής απειλής του ΕΑΜ, η υποταγή στις υποδείξεις των συμμάχων Άγγλων και η επαναφορά του βασιλιά ως του μόνου εγγυητή της ομαλότητας.

Έως τα Δεκεμβριανά στην εφημερίδα αυτή αποφεύγονται μετωπικές επιθέσεις κατά του ΕΑΜ. Γίνονται εκκλήσεις για σύμπνοια των Ελλήνων («οι Έλληνες δεν είναι προδόται, οι Έλληνες όλοι είναι πατριώται»),²⁸ για ανάγκη πειθαρχίας και υπακοής στους νόμους,²⁹ για εμπιστοσύνη στην ελληνική Δικαιοσύνη ως προς την τιμωρία των δωσιλόγων.³⁰ Με την έναρξη των Δεκεμβριανών ο διευθυντής της εφημερίδας σπεύδει, μεταξύ των άλλων, να καταγγείλει ότι βασικός στόχος του ΕΑΜ είναι η παραχώρηση της Μακεδονίας και της Θράκης στους Βουλγάρους, ότι οι οπαδοί του δεν δίστασαν να συνεργαστούν με τους Γερμανούς, ενώ παράλληλα εξυμνεί τον Ζέρβα, τον Σκόμπι και τα «γενναία τέκνα της Αλβιάνος», που αποκαλούνται αδέρφια.³¹ Συγχρόνως, αναδημοσιεύονται μεροληπτικές ειδήσεις για το τι συνέβη στην Αθήνα, όπου στο πλευρό των μαχόμενων Εαμιτών εμφανίζονται Γερμανοί, Ιταλοί και Βούλγαροι. Αλλού προβάλλονται έντονα οι βιαιότητες του ΕΑΜ, ενώ εξάιρεται η αντίσταση της Χωροφυλακής.³² Ιδιαίτερη φροντίδα καταβάλλεται στο να εμφανιστεί ως μόνη αντίσταση κατά του εχθρού η εκτός Ελλάδας δράση του Ιερού Λόχου και των άλλων ελληνικών στρατιωτικών δυνάμεων, καθώς και όσων ιδιωτών βοήθησαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τις μυστικές επιχειρήσεις των Βρετανών στην Ελλάδα. Παράλληλα, εγκωμιάζεται η μεγάλη πολεμική συμβολή της Μεγάλης Βρετανίας και οι ευεργετικές συνέπειες της αγγλοελληνικής φιλίας.³³ Καμία αναφορά στην εντός της χώρας αντίσταση κατά του κατακτητή.

Τα Δεκεμβριανά έδωσαν την ευκαιρία σε άτομα που προσέκειντο στο Λαϊκό Κόμμα και, όπως φαίνεται, ήταν περισσότερο εκτεθειμένα σε κατηγορίες για

28. *Ελευθερία*, αρ. 9 (21.11.1944): Κ. Ι. Πάσσαρης, δικηγόρος, «Για τη δοξασμένη μας Ελλάδα: «Ας κηρύξη ο Ελληνικός λαός διά βοής ένα δικαιοστάσιον στας μεταξύ του διαφοράς και εμπαιθείας [...]. Ας παύση η προσπάθεια που γίνεται να παρουσιαστούν οι περισσότεροι Έλληνες προδόται και εκμεταλλευταί. Όχι, οι Έλληνες δεν είναι προδόται. Οι Έλληνες όλοι είναι πατριώται [...]. Αν υπήρξαν ευάριθμοι πραγματικοί προδότες αυτούς ας αφίσωμεν ανεπηρέαστον την Ελληνικήν Δικαιοσύνην να τους κρίνη [...]».

29. *Ελευθερία*, αρ. 10 (25.11.1944): άρθρο του Ευάγγ. Ν. Ασπιώτη.

30. *Ελευθερία*, αρ. 10 (25.11.1944).

31. *Ελευθερία*, αρ. 13 (9.12.1944).

32. *Ελευθερία*, αρ. 18 (11.1.1945) και 19 (18.1.1945). Βλ. και όσα γράφονται, ακόμη πιο υπερβολικά, για τα Δεκεμβριανά στην εφημ. *Ασπίς*: βλ. ενδεικτικά αρ. 2 (13.12.1944), όπου μεταξύ πολλών άλλων γράφονται τα ακόλουθα: «[...] η σιδερένια γροθιά του Αρχιστρατήγου Σκόμπι, που απαράλλακτα σαν το κανόνι του Ναυάρχου Κόδριγκτων, ολοκληρώνει την ελευθερία μας». Για την *Ασπίδα* βλ. παρακάτω.

33. *Ελευθερία*, αρ. 18 (11.1.1945), 20 (25.1.1945), 22 (15.2.1945) και 27 (22.3.1945).

τη στάση τους επί Μεταξά και κατά τη διάρκεια της Κατοχής, να περάσουν στην αντεπίθεση και να μετατραπούν από πιθανοί κατηγορούμενοι σε κατηγορούμενους.³⁴ Η γέφυρα συνεργασίας προς τους ακραίους βασιλικούς δεν θα αργήσει να στηθεί.

Όσοι είχαν παλαιότερα πολιτευθεί με το βενιζελικό κόμμα και τις παραφυάδες του προσπάθησαν και αυτοί να εκφραστούν πολιτικά σε συνεννόηση με τους κομματικούς αρχηγούς του «Κέντρου», που μετείχαν στα διάφορα κυβερνητικά σχήματα. Το έντυπο που κυρίως τους εξέφρασε τοπικά στις αρχές της μετακατοχικής περιόδου ήταν η εφημερίδα *Ελευθέρα Σκέψις*. Βρισκόταν υπό την επιρροή του Βαΐτση Βάγια και προσέβλεπε στον Πλαστήρα για το ξεπέρασμα της κρίσης μετά τα Δεκεμβριανά.³⁵ Παρά το γεγονός ότι ο Βάγιας είχε δεχθεί να είναι ο τελευταίος νομάρχης επί γερμανικής κατοχής με την υποκίνηση πολιτικών παραγόντων της Αθήνας και την υποστήριξη πολλών εκπροσώπων του ντόπιου πληθυσμού, και παρά το γεγονός ότι στην τετράμηνη θητεία του φαίνεται ότι έπραξε πολλά για να ανακουφίσει τους πληθυσμούς των Κυκλάδων, το βάρος της θητείας του επί Γερμανών τον άφηνε εκτεθειμένο. Θα παρουσιάσει αργότερα, προκαλούμενος από την *Κυκλαδική Φωνή*, αναλυτικά τη θητεία του και πώς τα τοπικά κυβερνητικά όργανα, ύστερα από δικαστική έρευνα, κατέληξαν στο ότι πολιτεύθηκε «πάντοτε εντός αυστηρώς εθνικών πλαισίων».³⁶ Η *Ελευθέρα Σκέψις* επιχείρησε να αποστασιοποιηθεί από τις απόψεις των βασιλοφρόνων και λαϊκών, αλλά το εγχείρημα δεν ήταν πάντα εύκολο.

Ένας τέταρτος παράγοντας ήλθε να προστεθεί στο πολιτικό σκηνικό της Σύρου: ντόπιοι φιλοβασιλικοί (ξεχωρίζει εδώ για τον εξτρεμισμό του ο παπα-Γρηγόριος Χρυσολωράς, «έφεδρος ταγματάρχης – στρατιωτικός ιερέυς»),³⁷ τεταρτοαυγουστιανοί και, όπως φαίνεται, όσοι είχαν περισσότερο να φοβηθούν από τα αιτήματα για κάθαρση ήθελαν, δυσπιστώντας ακόμη και προς τους

34. Βλ. τουλάχιστον τρεις περιπτώσεις, του παπα-Γρηγόριου Χρυσολωρά (*Ελευθερία*, αρ. 11, 29.11.1944), του δικηγόρου Ιω. Πάσσαρη (*Ελευθερία*, αρ. 15, 24.12.1944 και 17, 6.1.1945) και του Ευάγγελου Ασπιώτη (*Ελευθερία*, αρ. 52, 4.10.1945 και 53, 12.10.1945).

35. *Ελευθέρα Σκέψις*. *Όργανο της εξυπηρετήσεως των συμφερόντων του Κυκλαδικού λαού*. Βλ. τον αρ. 5 (Σύρος 14.1.1945), με διευθυντή τον Στάθη Γ. Σταθόπουλο: θεωρούνται εγγύηση για το ξεπέρασμα της κρίσης οι Πλαστήρας και Διαμασκηρός. Καταδικάζονται οι υπεύθυνοι των Δεκεμβριανών, στα οποία επιχειρήθηκε «βιαία κατάληψις της Αρχής υπό της ενόπλου και οργανωμένης ελαχίστης μειοψηφίας», αλλά «οποσδήποτε δίδεται και αύθις καιρός εις τους παρασυρθέντας και εκ καλής πίστεως πλανηθέντας εκ των αρχικώς εμφανισθέντων πατριωτικών συνθημάτων του Ε.Α.Μ. – και είναι πολλοί οι πλανηθέντες και παρασυρθέντες, πλην των αδιορθώτων οπαδών του Κ.Κ.Ε. – να αντιληφθούν τους πραγματικούς σκοπούς του Ε.Α.Μ. και να διαχωρίσουν τας ευθύνας των».

36. *Ελευθέρα Σκέψις*, αρ. 26 (9.10.1945). Πρβλ. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 28 (21.10.1945). Για τον Βάγια βλ. και παραπάνω, υποσ. 5.

37. Βλ. παραπάνω, υποσ. 23.

εκπροσώπους του Λαϊκού Κόμματος, να διαμορφώσουν, δυναμικά, το πλαίσιο για τη γρήγορη επάνοδο του Γεωργίου. Ένας πυρήνας τους είχε ήδη συστήσει από τις αρχές του 1944 μια φιλοβασιλική οργάνωση με το όνομα («Α.Σ.Π.Ι.Σ.») [Άμυνα Σταυρού Πατρίδος Ιστορίας Στέμματος], η οποία εμφανίστηκε δημόσια στις αρχές Δεκεμβρίου 1944 με την έκδοση εφημερίδας με ομώνυμο τίτλο.³⁸ Μαζί τους συντάχθηκαν αρκετοί Ιερολοχίτες που βρέθηκαν στη Σύρο, η φιλοβασιλική στάση των οποίων ήταν προκλητική: ανάγκαζαν τους υπαλλήλους και τους πολίτες να αναρτούν την εικόνα του βασιλιά στα γραφεία και τα καταστήματά τους, αντιμετώπιζαν με περιφρόνηση τους αξιωματικούς και τους άνδρες του ΕΛΑΣ.³⁹

Εκμεταλλούμενοι τα Δεκεμβριανά οι ένθερμοι αυτοί φιλοβασιλικοί προώ-

38. Ασπίς. *Εβδομαδιαία εφημερίς εν Σύρω*, Σύρος, 6 Δεκ. 1944 – 3 Μαρτ. 1950, αρ. φ. 1-208. Μότο στην αρχή: «Μεγάλη Ελλάς. Βασιλευομένη Δημοκρατία. Κοινωνική Δικαιοσύνη». «Θρησκεία – Πατρίς – Οικογένεια – Αθάνατος Ελλάς» (1945). Άλλος υπότιτλος: *Εβδομαδιαίον όργανον των βασιλοφρόνων Κυκλαδιτών* (από τον Δεκ. 1945). Ως έμβλημα υπήρχε το στέμμα. Βλ. *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974. Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες*, επιμ. Λουκία Δρούλια – Γιούλα Κουτσοπανάγου, τ. Α', Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών / ΕΙΕ, Αθήνα 2008, σ. 301, συντάκτρια λήμματος: Τάινα Χιέταλα. Οι επιδιώξεις της Ασπίδος φαίνονται ξεκάθαρα από το πρώτο φύλλο τής 6ης Δεκ. 1944: στο κύριο άρθρο, όπου και η φωτογραφία του Γεωργίου Β', και με τίτλο «Αι επιδιώξεις μας» μεταξύ άλλων αναφέρονται: «[...] Εν μέσω τοιαύτης εσωτερικής τρικυμίας εμφανίζεται δημοσία η προ 11 μηνών συνιστάσα Εθνικόφρων οργάνωσις “Ασπίς” διά να συντονίση τας ενεργείας της μετά των λοιπών ανά την Ελλάδα ομογνωμοσών οργανώσεων προς διάλυσιν των ανθεθνικών δρωσών οργανώσεων και επιβολήν του οφειλομένου σεβασμού προς τας ακαταλύτους ηθικάς αξίας της αθανάτου Ελλάδος, την Πατρίδα, την Θρησκείαν και την Οικογένειαν [...]. Της Πατρίδος ταύτης θέλομεν να προϊσταται ισόβιος κληρονομικός Δημοκρατικός άρχων και τοιούτος είναι ο Βασιλεύς [...]». Καταγγέλλονται, επίσης, «ευφάνταστοι νεαροί επιστήμονες» που επιχειρούν την ίδρυση οργάνωσης για τη μη επαναφορά του βασιλιά. Τα αρχικά Ε.Α.Μ. για την εφημερίδα αυτή, ήδη στις 6 Δεκ. 1944, σημαίνουν «Ένωσις Αποδρασάντων Μαχαιροβγαλτών».

39. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 4 (19.11.1944): άρθρο «Εθνική ενότητα»: «Βλέπουμε όμως ότι τις αντιλήψεις μας αυτές δεν τις συμμερίζονται και μερικοί άνδρες του Ιερού Λόχου, έτσι που από την ημέρα της άφιξής τους στο νησί να δημιουργούν μια σειρά επεισόδια σε βάρος αξιωματικών και ανταρτών του ηρωικού Ε.Λ.Α.Σ. που δεν βοηθάνε καθόλου την εθνική ενότητα και ακόμα γίνονται αίτιοι να διασαλευτεί η τάξη [...]». Βλ. και Γ. Σγουρόπουλος (;) (για το ΕΑΜ Κυκλάδων) προς Αγγλική Στρατιωτική Διοίκηση, Αμερικανική Αντιπροσωπεία Αιγαίου, Ελληνική Ανωτάτη Στρατιωτική Διοίκηση Αιγαίου κ.λπ., 15.12.1944: καταγγέλλει ότι τμήμα του Ιερού Λόχου που μετέβη στην Άνδρο μαζί με τη Χωροφυλακή και τη βοήθεια της εκεί οργάνωσης βασιλοφρόνων και των δωσιλόγων, κατατρέχει, προπηλακίζει, φυλακίζει κ.λπ. με διάφορα προσχήματα τους Εαμίτες (Αρχειό Εργατικού Κέντρου Κυκλάδων, φάκ. 365). – Στη Σύρο είχε φτάσει (προσερχόμενο από το 34ο Σύνταγμα της II Μεραρχίας τμήμα Ελασιτών που αποτελεί τον ανεξάρτητο λόχο Κυκλάδων). Βλ. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 3 (12.11.1944): «Σεμνά τα παληκάρια μας τριγυρίζουν ανάμεσά μας και προκαλούν παντού τον ενθουσιασμό και την πεποίθηση του λαού στην παληκαριά τους. Τα καλωσορίζουμε και είμαστε στο πλευρό τους».

θησαν χωρίς κανένα δισταγμό τους στόχους τους. Στην εφημερίδα τους επιδόθηκαν σε μια σφοδρή και υβριστική επίθεση όχι μόνο εναντίον των Εαμιτών και των συνεργατών τους αλλά και εναντίον καθενός που τολμούσε να έχει διαφορετικές από αυτούς απόψεις για το πολιτειακό,⁴⁰ τη Μεγάλη Ελλάδα, τη θρησκεία, την οικογένεια. Όπως χαρακτηριστικά ανέφερε ένας από τους πρωταγωνιστές, «η Ασπίς εξεδόθη την μεθεπομένη της Δεκεμβριανής εγκληματικής επαναστάσεως, εν πλήρει δηλ. εαμοκρατία, διά να τονώσει το φρόνημα των καταπονημένων εθνικοφρόνων και διά να υπεραμυνθή του Βασιλέως των Ελλήνων, ον η μωρία του εθνικόφρονος Πολιτικού Κόσμου κρατεί ακόμη μακράν της φιλάτης πατρίδος».⁴¹ Επέβαλαν, τελικά, μια ιδεολογική τρομοκρατία που κορυφώθηκε τους επόμενους μήνες. Και επειδή οι «νεαροί επιστήμονες» ήταν οι πλέον επιρρεπείς στις ιδέες του σοσιαλισμού και της δημοκρατίας, «έρμιαια απατηλών ιδεολογιών», συστήθηκε το άτυπο Λύκειο «Ασπίς» που θα προετοιμάζε δωρεάν τους τελειοφοίτους ή αποφοίτους του Γυμνασίου για να εισέλθουν σε ανώτατες σχολές. Στο στόχαστρό τους μπήκαν και όσοι «διανοούμενοι» επέμεναν, ακόμη, στις «αναρχικές», δηλαδή τις σοσιαλιστικές και δημοκρατικές απόψεις τους.⁴²

Οι συσχετισμοί δυνάμεων⁴³ δεν επέτρεψαν στη Νομαρχιακή Επιτροπή Κυκλάδων του ΕΑΜ και στο τμήμα του ΕΛΑΣ που βρισκόταν στη Σύρο, οποιαδήποτε πρωτοβουλία σε όλο το διάστημα που μαίνονταν οι μάχες στην Αθήνα. Μάλιστα, η ΑΣΠΙΣ οργάνωσε αντιαμιτικό συλλαλητήριο στις 10 Δεκεμβρίου στην πλατεία Μιαούλη.⁴⁴ Όλα, τελικά, παρέμειναν ήσυχα. Ένα μεγάφωνο στην πλατεία μετέδιδε ραδιοφωνικά νέα από την πρωτεύουσα. Ο κινηματογράφος λειτουργούσε. Τις μέρες των Χριστουγέννων δόθηκε λαμπρός χορός προς τιμήν των ξένων και Ελλήνων αξιωματικών στο θέατρο, ενώ στο Λύκειο των Ελληνίδων έγιναν διάφορες εκδηλώσεις. Άγγλοι οργάνωσαν ονοδρομίες στην κεντρική

40. Οι φιλοβασιλικοί θεωρούσαν την αβασίλευτη δημοκρατία «πρόδρομο βραχυχρόνιου του κομμουνισμού»· βλ. *Ασπίς*, αρ. 33 (26.1.1946).

41. *Ελευθερία*, αρ. 55 (16.11.1945).

42. *Ασπίς*, αρ. 5 (1.1.1945). Για την ιδεολογική τρομοκρατία βλ. ενδεικτικά αρ. 6 (7.1.1945)· για τις απειλές κατά των διανοουμένων βλ. αρ. 2 (13.12.1945).

43. Μια εικόνα των κυβερνητικών δυνάμεων που βρίσκονταν στο νησί, προκύπτει από την παρουσία των ηγετών τους, που προέβησαν σε διαγγέλματα για το νέο έτος 1945: ο στρατιωτικός διοικητής Κυκλάδων, ο ναυτικός διοικητής Κυκλάδων και ο διοικητής της Β' μοίρας του Ιερού Λόχου (βλ. *Ελευθερία*, αρ. 16, 31.12.1944). Επί πλέον, βρίσκονταν Άγγλοι και Αμερικανοί αξιωματικοί. Αργότερα προστέθηκε και τάγμα της Εθνοφυλακής.

44. *Ασπίς*, αρ. 2 (13.12.1944), όπου και η υβριστική θριαμβολογία για την αδυναμία του ΕΑΜ στη Σύρο να λάβει κάποια πρωτοβουλία: «Ο μητραλοίας "απελευθερωτής" θα κλαίη διότι του πήραν οι Ιερολοχίται το πιστόλι πριν προλάβη να στείλη στον άλλο κόσμο μερικούς εθνοπροδότες αντιαμίτες Συριανούς». Βλ. πώς ερμηνεύει ο «Πέτερ» [=Πέτρος Καμπάνης] σε χρονογράφημά του την επικράτηση ηρεμίας στη Σύρο κατά τον Δεκέμβριο του 1944 με την πλήρη αποδυνάμωση των εκεί δυνάμεων του ΕΑΜ: *Ασπίς*, αρ. 12 (20.2.1945).

πλατεία της πόλης.⁴⁵ Σύντομα άρχισαν και οι απροκάλυπτες διώξεις των Εαμιτών. Μερικοί Ιερολοχίτες συνέλαβαν τον υπεύθυνο της *Κυκλαδικής Φωνής* Ανδρέα Γιαννίρη ύστερα από καταγγελία ενός δικηγόρου ότι τους είχε αποκαλέσει πραιτωριανούς, τον χτύπησαν και τον μετέφεραν στα Λαζαρέττα, όπου παρέμεινε φυλακισμένος μέχρι τη συμφωνία της Βάρκιζας. Ο εισαγγελέας, αν και προσκλήθηκε, δεν επενέβη για να ακυρώσει τη φυλάκιση.⁴⁶ Η δεινή θέση στην οποία περιήλθε το τοπικό ΕΑΜ, φαίνεται τόσο από την κατάσχεση καταλόγων μελών της ΕΠΟΝ⁴⁷ όσο και από τη δημοσίευση μιας ανακοίνωσης του Φρουραρχείου Σύρου ότι διανεμήθηκαν αξιόλογες ποσότητες τροφίμων που βρέθηκαν στις αποθήκες του ΕΑΜ.⁴⁸

Τα Δεκεμβριανά έδωσαν την ευκαιρία για να τεθεί υπό αμφισβήτηση ο τρόπος διορισμού του δημάρχου της Ερμούπολης και της Διοικούσας Επιτροπής και η σύνθεσή της. Στις 12 Ιανουαρίου 1945, με απόφαση του Νικηφόρου Τσόντου, που αναπλήρωνε τον αντιπρόσωπο της Κυβέρνησης,⁴⁹ απηλλάγησαν των καθηκόντων τους τρία από τα τέσσερα μέλη της Διοικούσας Επιτροπής, τα οποία είχε διορίσει, όπως είδαμε, ο Γενικός Διοικητής Κυκλάδων Κλεομένης Νικολάου. Επρόκειτο για τον Φώτη Ζαράνη, τον Αντ. Σιδερέη και τον Δημ. Μαυριδόγλου. Η απαλλαγή έγινε με τη –βάσιμη– δικαιολογία ότι ήταν υπεράριθμοι. Παρέμεινε το τέταρτο προστεθέν μέλος, ο Φρ. Πεϋρέτ, που αντικατέστησε τον παραιτηθέντα βιομήχανο Εμμ. Χατζηλία. Πίσω από τη δικαιολογία αυτή, των υπεράριθμων μελών, βρισκόταν η επιθυμία να εκκαθαριστεί η δημοτική αρχή από μέλη άμεσα ή έμμεσα προσκείμενα στο ΕΑΜ και να θιγεί το κύρος του δημάρχου Παππαδάμ που δεν φαινόταν συνεργάσιμος στα σχέδια που επεξεργά-

45. *Ελευθερία*, αρ. 14 (16.12.1944), 15 (24.12.1944) και 17 (6.1.1945).

46. Μαρτυρία του ίδιου του Γιαννίρη σε συνέντευξη που έδωσε στην εφημ. *Αποψη* (Μάιος 1998): «Ανδρέας Γιαννίρης, 60 χρόνια κομμουνιστής». Την καταγγελία έκανε ο δικηγόρος Ιω. Πάσσαρης. Για μια «δολοφονική» επίθεση κατά του Γιαννίρη, γραμματέα τότε του ΕΑΜ Κυκλάδων, το 1946 βλ. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 69 (μεταξύ 3 και 10 Αυγ. 1946). Βλ. στο ίδιο και τον τραυματισμό του Κ. Κριτσίνη από «μοναρχικούς τραμπούκους». Επίθεση από τραμπούκους της Δεξιάς δέχθηκε και ο Μανόλης Γλέζος κατά τη σύντομη παραμονή του στη Σύρο· βλ. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 56 (11.5.1946).

47. *Ελευθερία*, αρ. 13 (9.12.1944). Η φήμη ότι σ' ένα τέτοιο κατάλογο υπήρχε και το όνομά του, ώθησε τον Α. Ν. Καμπάνη να δηλώσει τα εξής: «ουδέποτε υπήρξα μέλος της ΕΠΟΝ [...]. Είναι αληθές ότι συναναστρεφόμην μετά φίλων μου μελών της ΕΠΟΝ πλην όμως αι μετ' αυτών συζητήσεις μου δεν αποδεικνύουν ότι μετείχον της οργάνωσης, διότι εγώ, μνήμων των Εθνικών και οικογενειακών παραδόσεων, δεν ήτο δυνατόν να ανήκω εις οργάνωσιν αποκαλούσαν τον Βασιλέα μας προδότην» (στο ίδιο φύλλο).

48. *Ελευθερία*, αρ. 21 (1.2.1945).

49. Η κυβέρνηση της απελευθέρωσης έπαυσε τους τοπικούς διοικητές, νομάρχες, δημάρχους και κοινοτάρχες, και τον Νοέμβριο του 1944 εγκατέστησε 17 «Κυβερνητικούς Αντιπροσώπους», οι οποίοι είχαν την ευθύνη διοίκησης συγκεκριμένων νομών (ΦΕΚ 22/1944).

ζονταν οι «υπερεθνικόφρονες».⁵⁰ Για παράδειγμα: στις ευχές του προς τους Ερμουπολίτες για το νέο έτος, το 1945, δεν ανέφερε τίποτε για τα Δεκεμβριανά.⁵¹ Και δεν είναι τυχαίο ότι δύο μέρες μετά την απομάκρυνση των τριών μελών της Διοικούσας Επιτροπής, η *Ασπίς* κατηγορήσε τη δημοτική αρχή και για το πώς συγκροτήθηκε και για το ότι είχε «γνωστούς κουκουέδες» μεταξύ των μελών της. Κατονόμαζε δύο από αυτούς (ήταν ανάμεσα στους τρεις που είχαν λίγο πριν απομακρυνθεί ως υπεράριθμοι) και άφηγε υπονοούμενα και για άλλους.

Ο δήμαρχος, ύστερα από «κατεπείγουσα» πρόσκληση, συγκάλεσε συνεδρίαση της Διοικούσας Επιτροπής τρεις μέρες αργότερα, την 17η Ιανουαρίου 1945. Στο 6ο θέμα της ημερήσιας διάταξης υπήρξε μακροσκελέστατη απάντηση στις κατηγορίες της *Ασπίδος*: ότι ο διορισμός του δημάρχου και της πρώτης Διοικούσας Επιτροπής έγινε από τις χαρακτηριζόμενες τότε υπό του πρωθυπουργού Γ. Παπανδρέου εθνικές δυνάμεις που μετείχαν στην Εθνική Κυβέρνηση, ότι η δημοτική αρχή υπέβαλε την παραίτησή της στην τότε ισχυρή Νομαρχιακή Επιτροπή του ΕΑΜ μόλις επιχειρήθηκε η ανατροπή της καθεστηκυίας τάξεως, ότι τη νέα δημοτική αρχή διόρισε ο προσωρινός διοικητής Κυκλάδων εφέτης Λ. Στιβαρός κ.λπ., αυτά που αναφέρθηκαν εδώ στην αρχή.⁵²

Στη συνέχεια ο Παππαδάμ υπεραμύνθηκε των φρονημάτων και της δράσης των μελών που είχαν παραμείνει στη Διοικούσα Επιτροπή. Ανέφερε συγκεκριμένα ότι «ο δικηγόρος Νικ. Καίσαρ» ανήκει στο Κόμμα των Φιλελευθέρων και δεν μετέχει ούτε μετείχε ποτέ σε καμία οργάνωση της αριστεράς ή της δεξιάς. «Ο δικηγόρος Μιχαήλ Γλύκας και ο πρόεδρος επί 20ετία της Ενώσεως Παντοπωλών Κ. Φιλιπποπολίτης» είναι «παλαιοί και δεδοκιμασμένοι βασιλόφρονες», ανήκουν στο Λαϊκό Κόμμα και είναι πολιτικοί και προσωπικοί φίλοι του συναρχηγού του κόμματος αυτού Συριανού Πέτρου Ράλλη, που διετέλεσε υπουργός στην Κυβέρνηση Γ. Παπανδρέου. Ωστόσο, και οι δύο μετείχαν στην τοπική οργάνωση του ΕΑΜ γιατί συμεριζόνταν τα κοινά εθνικά αισθήματα και τους κοινωφελείς αγώνες, και πίστευαν ότι, σε περίοδο στυγνής δουλείας, η επιδίωξη της οργάνωσης ήταν καθαρά πατριωτική. Όταν, μετά την απελευθέρωση, το ΕΑΜ απορροφήθηκε από το ΚΚΕ και στάλθηκε στη Σύρο ο Σγουρόπουλος με στόχο την ανατροπή της καθεστηκυίας τάξεως, αποχώρησαν από την οργάνωση. Και οι δυο τους επίσης είχαν άψογη («ανεπίψογον») δράση στην Κατοχή και ο Φιλιπποπολίτης, μάλιστα, θρήνησε επτά μέλη της οικογένειάς του, που

50. Χρησιμοποιώ συμβατικά τον όρο, για να δηλώσω κυρίως τους φανατικούς βασιλόφρονες και πολλούς από τους προσκείμενους στο Λαϊκό Κόμμα.

51. Βλ. το κείμενο στην *Ελευθερία*, αρ. 17 (6.1.1945).

52. Για τα γεγονότα που αναφέρονται στην παράγραφο αυτή και την επόμενη βλ. ΓΑΚ, ΑΝΚ, Πρακτικά Δημοτικού Συμβουλίου, συνεδρίαση αρ. 1 της Διοικούσας Επιτροπής, 17.1.1945. Βλ. και *Ελευθερία*, αρ. 20 (25.1.1945).

πέθαναν λόγω των δυσμενών συνθηκών αυτής της περιόδου. Ο πρόεδρος του Εργατικού Κέντρου Νικήτας Θεολογίτης ανήκε στα «συντηρητικότερα στοιχεία» της εργατικής τάξης και είναι από τους «πρωταθλητές» της νίκης των συντηρητικών στοιχείων της Σύρου κατά τις πρόσφατες εκλογές του Εργατικού Κέντρου εναντίον των οπαδών της άκρας αριστεράς. Ο Φραγκίσκος Πεϋρέτ, τέλος, ήταν από τους «μάλλον συντηρητικούς εθνοπρεπείς» Ερμουπολίτες.⁵³

Μετά την ομολογία αυτή για το εθνικό φρόνημα των συνεργατών του, ο Παππαδάμ έθιξε ένα καίριο θέμα που αποτελούσε και αιχμή κατά πολλών αντιπάλων του, τη στάση των Ερμουπολιτών στη διάρκεια της Κατοχής. Ανέφερε χαρακτηριστικά ότι όλα τα μέλη της Διοικούσας Επιτροπής, ακόμη και στην πιο κρίσιμη φάση του συμμαχικού αγώνα, δεν απέβαλαν την πίστη τους ότι τελικά θα κατισχύσουν τα συμμαχικά όπλα και θα αναγεννηθεί το ελληνικό έθνος. Επομένως, επαφίεται στους συμπολίτες του να κρίνουν την πολιτεία του καθενός από τα μέλη της Επιτροπής όχι μόνον με βάση την επίθεση του ΕΑΜ κατά του έθνους αλλά και με βάση τη στάση που ο καθένας τήρησε έναντι της τετραετούς δουλείας, που υπήρξε η λυδία λίθος στην οποία δοκιμάστηκε η εθνική πίστη και σφυρηλατήθηκαν οι χαρακτήρες, καθώς το γένος υπέφερε συμφορές από τους στυγνούς δυνάστες, Ιταλούς και Γερμανούς. Από τη δοκιμασία αυτή κάθε Έλληνας πρέπει να διατηρήσει τους τίτλους του αλλά και τις ευθύνες του απέναντι στο («εθνικό σύνολο») και κανείς δεν πρέπει να λησμονήσει ούτε αυτούς ούτε εκείνες.⁵⁴ Παρέφρασα εδώ τα λόγια ενός πυκνού και δυνατού κειμένου. Για τις ευθύνες αρκετών συμπολιτών του θα γνώριζε πολλά ο δήμαρχος. Θα είχε, εξάλλου, ευκολότερη πρόσβαση σε στοιχεία που συνεχώς καταθέτονταν στις δικαστικές αρχές για τη δράση των δωσιλόγων. Από ένα πρόχειρο υπολογισμό, που θέλει περαιτέρω διερεύνηση, στον νομό Κυκλάδων καταγγέλλθηκαν για δωσιλογισμό περίπου 700 άτομα.⁵⁵

Η κρίσιμη αυτή συνεδρίαση της Διοικούσας Επιτροπής έκλεισε με ομόφωνο ψήφισμα με το οποίο αποδοκιμαζόταν ως «αντεθνικό και ολέθριο» για την πατρίδα το κίνημα των ενόπλων δυνάμεων του ΕΑΜ, εκφραζόταν η ευγνωμοσύνη προς τον Τσώρτσιλ και τον Σκόμπι για τη βοήθειά τους στην καταστολή του κινήματος και τονιζόταν η εμπιστοσύνη και αφοσίωση στον στρατηγό Πλαστήρα και στην υπ' αυτόν Κυβέρνηση Εθνικής Σωτηρίας. Τέλος, αποφασίστηκε

53. Στο ίδιο. Ο Παππαδάμ σημείωσε επί πλέον ότι δεν αναφέρθηκε στον ιατρό Κ. Ξενιώτη (αγνωστός και αγαπητός εις την ημετέραν κοινωνίαν διά την φιλόθρωπον ενάσκησιν του ιατρικού επαγγέλματός του), ο οποίος παραιτήθηκε.

54. Στο ίδιο. Η έμφαση στο κείμενο, με πλάγια στοιχεία, είναι δική μου.

55. Παρά το γεγονός ότι η κυβέρνηση Παπανδρέου προσδιόρισε νομοθετικά το περιεχόμενο του δωσιλογισμού, κατά τους πρώτους μήνες της απελευθέρωσης το περιεχόμενο αυτό παρέμενε ρευστό ή επιδεχόταν ποικίλες ερμηνείες. Βλ. το άρθρο του Δ. Κουσουρή παρακάτω, στην υποσ. 75.

η Επιτροπή και ο δήμαρχος να συμμετάσχουν στο συλλαλητήριο της Κυριακής 21 Ιανουαρίου 1945, για την καταδίκη των Δεκεμβριανών.⁵⁶

Ας δούμε γιατί ήθελαν την ανατροπή του δημάρχου οι αντίπαλοί του: ήταν κατ' αρχάς αντιβασιλικός· ήταν δημοκρατικών αρχών, που σημαίνει ότι ήταν αντίθετος με όσους στήριζαν ενεργά το δικτατορικό μεταξικό καθεστώς· ήθελε να ικανοποιηθεί το δημόσιο αίσθημα με την απόδοση των οφειλόμενων ευθυνών σε όσους συνεργάστηκαν με τον κατακτητή εις βάρος του συριανού λαού· ήταν υπέρ της ανάγκης συμφιλίωσης των Ελλήνων, παρά τα τραγικά γεγονότα του Δεκεμβρίου, και είναι χαρακτηριστικό εδώ ότι και στο μήνυμά του για την 25η Μαρτίου 1945 απέφυγε να αναφερθεί στα γεγονότα αυτά.⁵⁷

Όσοι απεργάζονταν την ανατροπή του ήθελαν τη γρήγορη, ακόμη και άμεση, επάνοδο του Γεωργίου και ήταν έτοιμοι να εξασφαλίσουν, έστω και δυναμικά, την ποθητή αυτή λύση του πολιτειακού ζητήματος: δεν έκρυβαν τον θαυμασμό τους για την πειθαρχία και την υποτιθέμενη ομόνοια που είχε εξασφαλίσει ο Μεταξάς· ήταν αντίθετοι με κάθε συμφιλίωση, τη στιγμή που τα Δεκεμβριανά τους έδιναν την ευκαιρία να χρωματίσουν ως αντεθνική κάθε αντιστασιακή δράση και να εμφανίσουν ακόμη και τη συνεργασία με τον κατακτητή ως αντικομμουνιστική, δηλαδή εθνική. Γενικά, στην παράταξη αυτή των υπερεθνικοφρόνων υπάρχει τους πρώτους μήνες του 1945 μια ανυπομονησία για αποτελεσματική δράση, ώστε να παραμεριστούν όλα τα εμπόδια στην πραγματοποίηση του στόχου τους. Νιώθουν, εξάλλου, στις Κυκλάδες ισχυροί, αφού ελέγχουν τα σώματα ασφαλείας—τάγμα Εθνοφυλακής έχει εγκατασταθεί στη Σύρο, παρόντες είναι και αξιωματικοί του Ιερού Λόχου καθώς και Άγγλοι αξιωματικοί. Τους απασχολεί, φαίνεται, όχι τόσο το ΕΑΜ, που δεν έχει άξια λόγου παρουσία στην περιοχή, όσο η απήχηση των ιδεών του στον κυκλαδικό λαό που εξακολουθεί να πεινάει, να μαστιάζεται από τις αρρώστιες,⁵⁸ να είναι σε μεγάλο βαθμό άνερ-

56. Συνεδρίαση της Διοικούσας Επιτροπής, 17.1.1945 (βλ. υποσ. 52). Το συλλαλητήριο διοργάνωσε το Εργατικό Κέντρο Κυκλάδων· βλ. *Ελευθερία*, αρ. 20 (25.1.1945).

57. Κατηγορήθηκε, επίσης, γιατί δεν διοργάνωσε, όπως άλλοι δήμαρχοι, μνημόσυνα για τα θύματα των Δεκεμβριανών και γιατί παρέλειψε να ανακηρύξει επίτιμο δημότη τον Τσώρτσιλ ή να δώσει το όνομά του σε κεντρική οδό της πόλης. Βλ. *Ασπίς*, αρ. 12 (20.2.1945).

58. Λόγω της πείνας, κατοχικής και μετακατοχικής, η φυματίωση υπολογιζόταν το 1946 σε ποσοστό 20-25% του πληθυσμού της Σύρου (4.000 άτομα). Βλ. εφημ. *Θάρος*, αρ. 28 (10.10.1946) και αρ. 35 (13.12.1946). Τον Οκτώβριο του 1944 υπάλληλος της UNRRA στη Σύρο σημείωνε σχετικά με την κατάσταση του ανήλικου πληθυσμού του νησιού: «Έχω δει παιδιά στην πιο αξιοθρήνητη κατάσταση· δεν αποτελούν την εξαίρεση αλλά τον κανόνα. Αγόρια και κορίτσια 14 και 15 ετών μοιάζουν 9 και 10 [...]. Τα πόδια τους είναι λιπόσαρκα, πολλά από τα μικρότερα έχουν εξογκωμένα στομάχια και άλλα ψώρα στο πρόσωπο και τα πόδια [...] τα ρούχα τους είναι κουρέλια λεπτά, βρόμικα και κουμπωμένα με κάθε τρόπο. Δεν έχω δει σχεδόν κανένα παιδί με παπούτσια». Βλ. Φλώρα Τσίλαγα, «UNRRA και ελληνικοί κράτος: από τους “δημοσίους” υπαλλήλους της Σύρου στους “ληστοσυμμορίτες”

γος και να περιμένει σε ουρές τη βοήθεια που μοιράζονται οι αντιπρόσωποι της UNRRA.⁵⁹ Ήδη είχαν αρχίσει οι πρώτες αντιδράσεις των Κυκλαδιτών για τη μη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης, πύκνωναν οι αιτήσεις για παραδειγματική τιμωρία των δωσιλόγων που, ενώ εκμεταλλεύτηκαν τη δυστυχία των συμπολιτών τους, εξακολουθούσαν να πλουτίζουν, και πολλοί διερωτώνταν τι έγινε με τις υποσχέσεις για μια δικαιότερη μεταπολεμική κοινωνία.

Επομένως, ήταν επείγον να δημιουργηθούν οι ιδεολογικές, πολιτικές και κατασταλτικές προϋποθέσεις, ώστε οι πληθυσμοί αυτοί να επανέλθουν στην προπολεμική μεταξική πειθαρχία και ευνομία. Η πτώση, κατά συνέπεια, του Παππαδάμ, του δημάρχου της πρωτεύουσας των Κυκλάδων, θα λειτουργούσε, σε συμβολικό κυρίως επίπεδο, ως ηχηρή υπόμνηση του τι αναμένει όσους διασταυρώθηκαν με οποιοδήποτε τρόπο με το ΕΑΜ, και ιδιαίτερα τους απροστάτευτους, και αρνούταν, για διάφορους λόγους, να υποστηρίξουν μια διαδικασία άμεσης επανεθνικοποίησης.

Η υπονόμηση, ωστόσο, του Παππαδάμ δύσκολα θα μπορούσε να καρποφορήσει όσο ήταν πρωθυπουργός ο Πλαστήρας με τον οποίο συνδέεται από παλιά: το 1922, δήμαρχος και τότε ο Παππαδάμ, είχε υποδεχθεί στην πλατεία Μιαούλη τον αρχηγό της Επανάστασης του 1922. Έγραφε, στις 10 Ιανουαρίου 1945, στο συγχαρητήριο έγγραφό του προς τον στρατηγό και πρωθυπουργό:

Είναι βαθυτάτη η ικανοποίησις πάντων εκείνων, οι οποίοι ανέκαθεν απέβλεψαν προς το υμέτερον πρόσωπον, ως τον άξιον και σθεναρόν Εθνικόν Άνδρα, τον σώσαντα και άλλοτε την Πατρίδα κατά τας κρισίμους ώρας της Μικρασιατικής καταστροφής, τον αγρόν και ηγαπημένον συνεργάτην του αιμιμήστου εθνικού ηγέτου Ελευθερίου Βενιζέλου.

Εις εμέ, ευρισκόμενον εις το δειλινόν της ζωής, εις ον έλαχεν ο κλήρος κατά τας στιγμάς ταύτας, όπως αναλάβω και πάλιν το βάρος της διοικήσεως του Δήμου Ερμουπόλεως και προσφέρω τας μικράς μου υπηρεσίας εν τω πλαισίω της τοπικής ζωής, επανασυνδέων την παλαιάν μου δράσιν, ως λαοπροβλήτων επί δωδεκαετιάν Δημάρχου της Ερμουπόλεως εις μίαν τόσον κρίσιμον Εθνικήν ανάγκην, δίδεται η εξαιρετική ευκαιρία, όπως χαιρετίσω από της αυτής θέσεως τον ένδοξον και στιβαρόν Αρχηγόν της Επαναστάσεως του 1922, αφ' ης και τότε εχαιρέτισα τούτον, σχων μάλιστα την εξαιρετικήν τιμήν, όπως

της Πέλλας», *Πρακτικά του Β' Ευρωπαϊκού Συνεδρίου Νεοελληνικών Σπουδών (Ρέθυμνο, 10-12 Μαΐου 2002): Η Ελλάδα των νησιών από τη Φραγκοκρατία ως σήμερα*, τ. Β': *Ιστορία και κοινωνία*, επιμέλεια Αστέριος Αργυρίου, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2004, σ. 281-293, ιδιαίτερα σ. 284.

59. Για το πώς διανεμήθηκε από τα κρατικά όργανα η βοήθεια της UNRRA σε τοπικό επίπεδο, βλ. Φλώρα Τσίλαγα, «UNRRA και ελληνικό κράτος», ό.π.: η ίδια, «“The Mountain Laboured and Brought Forth a Mouse”: UNRRA's Operations in the Cyclades Islands, c. 1945-46», *Journal of Contemporary History* 43/3 (2008), σ. 527-545.

υποδεχτώ τούτον μετά του Λαού της Ερμουπόλεως εν Σύρω και ενισχύσω, κατά το δυνατόν, το και τότε Εθνικόν Του έργον.⁶⁰

Εξάλλου, είχε σταλεί νέος νομάρχης Κυκλάδων από την κυβέρνηση Πλαστήρα,⁶¹ ενώ πύκνωναν και από την Αθήνα οι εκκλήσεις Συριανών και άλλων Κυκλαδιτών για αναζήτηση ομόνοιας. Εδώ πρέπει να αναφερθεί ο Πίος Στέφανος, ο μόνος που κατά τη διάρκεια της Κατοχής εξέδωσε στις Κυκλάδες παράνομα μερικά φύλλα της εφημερίδας του *Κυκλαδικόν Βήμα*. Όσες άλλες εφημερίδες εκδόθηκαν –και δεν ήταν λίγες–, κατευθύνονταν από τις κατοχικές αρχές. Ο Πίος Στέφανος επανεκδίδει την εφημερίδα του –στην πρωτεύουσα αυτή τη φορά– και δεν διστάζει να κατηγορήσει ευθέως και ονομαστικώς διάφορους δωσιλόγους που παρέμεναν ανενόχλητοι. Κατηγορεί, επίσης, και όσους δέχθηκαν να υπηρετήσουν και να στηρίζουν με τον τρόπο αυτό το ανελεύθερο μεταξικό καθεστώς.⁶²

Η μετά από λίγους μήνες πτώση της κυβέρνησης Πλαστήρα (8 Απριλίου 1945) και η πρωθυπουργοποίηση του ναύαρχου Πέτρου Βούλγαρη δημιούργησε τις επιθυμητές προϋποθέσεις για νέα επίθεση κατά του Παππαδάμ, η οποία διευκολύνθηκε από τον διορισμό νέου νομάρχη.⁶³ Το έργο ανέλαβαν κυρίως οι φιλοβασιλικές εφημερίδες *Ασπίς* και *Ελευθερία*,⁶⁴ ιδιαίτερα όμως και συστηματικά ο ιδιοκτήτης και διευθυντής της τελευταίας Σταύρος Βαφίας. Με τρία συνεχόμενα κύρια άρθρα του με τίτλο «Η Ερμούπολις και ο Δήμαρχός της», που δημοσιεύτηκαν στις 21, 28 Ιουνίου και 6 Ιουλίου 1945, αφού εξιστόρησε το ιστορικό του διορισμού του δημάρχου με υπονοούμενα για την εμπλοκή

60. Βλ. Πρακτικά Διοικούσας Επιτροπής, 17.1.1945.

61. Βλ. τις κατηγορίες που διατυπώνει η *Ασπίς* (αρ. 20, 14.4.1945) κατά του αντιπροσώπου της κυβέρνησης Πλαστήρα στις Κυκλάδες, νομάρχη Ιωάννη Σγόντζου, επειδή υποστήριζε δημοκρατικούς και είχε στενότερες φιλίες «μετά του Ζαχαροπροβλήτου Δημάρχου Ερμουπόλεως». Αντίθετη άποψη είχε η *Ελευθερία* (αρ. 34, 18.5.1945), που θεώρησε θετικό και «καρποφόρο» το έργο του.

62. *Κυκλαδικόν Βήμα*, έτος τέταρτο, αρ. 13 (26.4.1945): «Παραπονείται ο κ. Κυπραίος, ο εκδότης του "Ελευθέρου Κόσμου", διότι η δικτατορία Μεταξά είχε επιβάλει φέμωτρον εις τον Τύπον [...]. Ο δικτάτωρ της 4ης Αυγούστου είχε βεβαίως επιβάλει την λογοκρισίαν εις τον Τύπον. Μήπως όμως διά της βίας τον έκαμαν ο Μεταξάς διοικητήν, και μάλιστα περιφερειακόν, της νεολαίας του; Μήπως τον υπερέωσε κανείς να λαμβάνη μέρος εις τα μεταξικοφασιστικά της εποχής εκείνης συνέδρια; Μήπως τον ηπείλει ο θάνατος αν δεν συνέγραφε τας γνωστάς διαλέξεις του; Μήπως με το πιστόλι τον ωδήγησεν ο Μανιαδάκης διά να κονιορτοποιήση την ιεράν των προσκόπων λέσχην; [...]».

63. Η *Ασπίς* (αρ. 20, 20.5.1945) εκφράζει την ικανοποίησή της για τον διορισμό του νέου νομάρχη από την κυβέρνηση Βούλγαρη.

64. Την παραίτηση του Παππαδάμ ζήτησε με σκληρή γλώσσα και η εφημ. *Αυγή* του Μιχαήλ Π. Στεφάνου, βλ. αρ. 13 (16.6.1945), αρ. 14 (30.6.1945) και αρ. 16 (14.7.1945). Ο Μιχαήλ Στεφάνου εξέδιδε επί Κατοχής και υπό τον έλεγχο των κατοχικών δυνάμεων την εφημ. *Κυκλαδική*.

του ΕΑΜ, προσπάθησε να αποδείξει ότι ο δήμαρχος δεν ανταποκρίθηκε στις προσδοκίες του λαού της Ερμούπολης και δεν έπραξε ό,τι όφειλε για να τον ανακουφίσει από τη βαριά κληρονομιά της Κατοχής. Χρειαζόταν, κατά τον Βαφιά, ένας δήμαρχος μαχητής, σταυροφόρος. Να ταξιδεύει στην Αθήνα και να απαιτεί βοήθεια. Να επιδεικνύει εκεί τις φωτογραφίες των σκελετωμένων παιδιών, να κινητοποιεί τους Συριανούς της πρωτεύουσας, τους πολιτευτές του νησιού, όλους για μια σταυροφορία υπέρ της Σύρου. Αν και δεν αμφισβητείται η αγάπη του δημάρχου για την πόλη, έπρεπε να αντιληφθεί την αδυναμία του να επιτελέσει το δύσκολο αυτό έργο, και να καταθέσει την εντολή. Δεν μπορεί να κατέχει το αξίωμα του δημάρχου και να αδρανει μπροστά στη λαϊκή δυστυχία.⁶⁵

Αυτά και άλλα πολλά επικαλέστηκε ο Βαφιάς. Θα πρέπει, ωστόσο, να γνώριζε ότι η διαδικασία της απόλυσης του Παππαδάμ είχε ήδη δρομολογηθεί και ο λόγος του, σε μεγάλο βαθμό, αποτελούσε δικαιολόγηση της πράξης του νέου υπουργού Εσωτερικών Κ. Τσάτσου. Ο Παππαδάμ και η Διοικούσα Επιτροπή του Δήμου Ερμούπόλεως απολύθηκαν με διάταγμα της 4 Ιουλίου 1945, που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ της 10 Ιουλίου, και ως νέος δήμαρχος ορίστηκε ο Ευάγγελος Ξοχάκης,⁶⁶ ο οποίος ήταν ο τελευταίος πριν την Κατοχή αιρετός δήμαρχος (είχε εκλεγεί το 1934), αλλά είχε παραμείνει στη θέση του αυτή και επί Μεταξά και είχε φανατικά υποστηρίξει το καθεστώς της 4ης Αυγούστου, κάτι που επιμελώς αποκρύπτεται από τα έντυπα της παράταξης που τον υποστήριζε.⁶⁷

Ο νέος νομάρχης Ν. Αρώνης αποβλέποντας, όπως σημειώνεται, στο να δημιουργήσει ένα δημοτικό συμβούλιο «άχρουν και υπηρεσιακών» και αντιπροσωπευτικό όλων των κοινωνικών τάξεων, υπέβαλε στον υπουργό Εσωτερικών κατάλογο δημοτικών συμβούλων που περιείχε δύο βιομηχάνους, δύο εμπόρους,

65. *Ελευθερία*, αρ. 39 (21.6.1945): «Η Ερμούπολις και ο δήμαρχός της Α'»· αρ. 40 (28.6.1945): «Η Ερμούπολις και ο δήμαρχός της Β'»· αρ. 41 (6.7.1945): «Η Ερμούπολις και ο δήμαρχός της Γ'». Βλ. και τις οξύτερες κατηγορίες που διατυπώνει η *Ασπίς* (αρ. 26, 1.7.1945).

66. Για την ορκωμοσία του βλ. *Ελευθερία*, αρ. 45 (9.9.1945).

67. Βλ. ενδεικτικά, *Οργάνωσις Εθνικής Αναγεννήσεως. Κέντρον Σύρου. Η σημασία της 4ης Αυγούστου. Λόγος εκφωνηθείς παρά του κ. Ευαγγέλου Ξοχάκη, Διοικητού του Κέντρον Σύρου της Οργανώσεως Εθνικής Αναγεννήσεως κατά την συγκέντρωσιν την γενομένην την 11ην Μαρτίου 1937 εις το Δημοτικόν Θέατρον Ερμούπόλεως*, Εκδόσεις Ο.Ε.Α. Σύρου 1937: επιχειρήματα για την αναγκαιότητα της 4ης Αυγούστου και ύμνος για τα επιτεύγματά της. Βλ. και αντίδραση της *Κυκλαδικής Φωνής* (αρ. 19, 19.8.1945 και αρ. 20, 26.8.1945) στην αποπομπή του Παππαδάμ και στον διορισμό του Ξοχάκη, τον οποίο καταγγέλλει ότι υπηρετεί τη «δωσίλογη δεξιά» και έγινε πρόεδρος της «μοναρχοφασιστικής οργανώσεως του Παπά Χρυσολωρά», δηλαδή της οργάνωσης ΑΣΠΣ. Αναφέρεται, επίσης, στη δράση του επί 4ης Αυγούστου. Στον αρ. 20 της *Κυκλαδικής Φωνής* καταγγέλλεται και ο διευθυντής της *Ελευθερίας* Σταύρος Βαφιάς ως αξιωματούχος της ΕΟΝ με δωσιλογική δράση στην Κατοχή και ως μέλος της ΑΣΠΣ.

δύο επαγγελματίες, δύο δικηγόρους, δύο ιατρούς, ένα φαρμακοποιό, έναν εμποροϋπάλληλο, έναν πλοίαρχο του Εμπορικού Ναυτικού, δύο ναυτεργάτες, δύο εργάτες και ένα δημοσιογράφο.⁶⁸ Τελικά, το υπουργείο διόρισε έξι τακτικά και δύο αναπληρωματικά μέλη, μεταξύ των οποίων ο επαγγελματίας Γ. Κυπραίος που είχε υπάρξει περιφερειακός διοικητής της ΕΟΝ Κυκλάδων,⁶⁹ και ο δικηγόρος Βρασίδης Τύπακας (κατέλαβε και τη θέση του αντιπροέδρου), ο οποίος είχε διατελέσει νομάρχης επί γερμανικής κατοχής.⁷⁰ Ένα από τα αναπληρωματικά μέλη ήταν ο Σταύρος Βαφίας.

Οι υπερεθνικόφρονες είχαν κάθε λόγο για να θριαμβολογούν. Νομίζω ότι καλύτερα, μέσα στην υπερβολή του, εκφράζει αυτό τον θρίαμβο και την απολυτότητα κάποιων θέσεων το κείμενο που ένας εκπρόσωπος των βασιλοφρόνων δημοσίευσε τον Νοέμβριο του 1945. Αποτελεί απάντηση σε χιουμοριστικό και με πολιτικές αιχμές χρονογράφημα της εαμικής *Κυκλαδικής Φωνής* με τίτλο «Ο θάνατος της “Ασπίδος”».⁷¹ Το υβριστικότατο αυτό άρθρο, με επίδειξη αρχαιοελληνικής και λατινικής γλωσσομάθειας, αφού εξηγεί γιατί δημιουργήθηκε η ΑΣΠΣ αμέσως μετά την έναρξη των Δεκεμβριανών, για να τονώσει το φρόνημα των φοβισμένων εθνικοφρόνων και να υπερασπίσει τα δικαιώματα του βασιλιά των Ελλήνων, «εναντίον του χυδαίου όχλου και του κόμματος των αντεροβγαλτών και των αποκεφαλιστών», επαίρεται ότι πέτυχε με διαφωτιστικά άρθρα για την αντεθνική δράση του ΕΑΜ, του Ερυθρού Αποσυνθετικού Μετώπου, όπως γράφει, να πείσει τους Κυκλαδίτες για το συμφέρον τους να διατηρηθεί η βασιλευόμενη δημοκρατία. Έτσι, με τη βοήθεια του εθνικόφρονος Εργατικού Κέντρου Κυκλάδων πέτυχε να περιθωριοποιήσει τους λίγους εαμοκουκουέδες και βουλγαρίζοντες Ερμουπολίτες, καθώς και τους συνεργαζόμενους με αυτούς «υπερδημοκράτες», και να τους καταστήσει ασήμαντους. Πέτυχε, επίσης, να εκδιώξει όσους αντιστρατεύτηκαν τον αγώνα της, τον «Πλαστήρη-πεμπτο» Σγόντζο, δηλαδή τον νομάρχη που διόρισε η κυβέρνηση Πλαστήρα, και τον «Ζαρανοπρόβλητο» Παππαδάμ, εννοώντας τον δήμαρχο τον οποίο είχε διορίσει η Νομαρχιακή Επιτροπή του ΕΑΜ, ένα μέλος της οποίας ήταν ο Φώτης Ζαράνης. Διέκοψε, επομένως, την έκδοσή της η *Ασπίς*, όταν διαπίστωσαν οι εμπνευστές της ότι δεν υπήρχαν πλέον υπολογίσιμοι αντίπαλοι. «Διεκόψαμεν την έκδοσιν [...] και ελύσαμεν και την επιφυλακὴν χωρὶς ὅμως να διαλύσωμεν την οργάνωσιν, ἥτις εἶναι πανέτοιμος ἀνά πάσαν στιγμὴν, εἰάν εμφανισθῆ και ὁ ελάχιστος κίνδυνος [...]». Και μια απειλή για να φοβούνται όλοι: «Ἄς μη ασχάλλουν οὐ ρυπαίνοντες ἀκόμη με τὰ Εαμικά των πόδια το Εθνικόφρον της

68. *Ελευθερία*, αρ. 45 (9.8.1945).

69. Βλ. και παραπάνω, υποσ. 62.

70. Ο Β. Κόπακας είχε μόλις ανακληθεί από την εφεδρεία και τοποθετηθεί ως αεισηγητής παρά τω Στρατιωτικῷ Διοικητῇ Κυκλάδων». Βλ. *Ελευθερία*, αρ. 16 (31.12.1944).

71. *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 27 (14.10.1945).

Ερμουπόλεως χόμα Δημόσιοι Υπάλληλοι και Αξιωματικοί και θα έλθη και η δική των σειρά».⁷²

Πράγματι οι βασιλόφρονες και οι λοιποί υπερεθνικόφρονες είχαν ενισχυθεί σε τέτοιο σημείο, ώστε μπορούσαν να επιβάλουν πλέον τους όρους τους. Μια μεταβολή των συσχετισμών θα μπορούσε να επιτευχθεί, αν κάτι άλλαζε σε κεντρικό επίπεδο. Αυτό δεν επιτεύχθηκε, τελικά, και οι απομονωμένες Κυκλάδες, υπό τον άμεσο έλεγχο της Αθήνας, με έντονη την παρουσία στρατού στη Σύρο,⁷³ έπρεπε να υποστούν την εθνική κάθαρση χωρίς δυνατότητα αντίρρησης ή αντίστασης. Από τους 700 περίπου καταγγελλθέντες για δωσιλογισμό στον νομό Κυκλάδων σχεδόν όλοι απηλλάγησαν με βουλευματα.⁷⁴ Λίγοι καταδικάστηκαν από αυτούς που προσήχθησαν σε δίκη. Εδώ λειτούργησε αποτελεσματικά η διάθεση για ομόνοια και λήθη, η απολεσθείσα στην περίπτωση των αριστερών. Αρκεί να αναφερθεί ότι ο διορισθείς επί Ιταλών δήμαρχος Θ. Καρακαλάς, που ανακήρυξε επίτιμο δημότη Ερμουπόλεως τον Ιταλό συνταγματάρχη Δούκα, στρατιωτικό διοικητή Κυκλάδων, όταν οι Ερμουπολίτες έθαβαν σωρηδόν τους νεκρούς τους από πείνα, αθωώθηκε το 1945 με το αιτιολογικό ότι ναι μεν διορίστηκε από τις αρχές Κατοχής, αλλά δεν αποδείχθηκε στο δικαστήριο ότι κατά τη θητεία του αυτή ενήργησε («κατά τρόπον πιεστικών διά τον λαόν») και προς όφελος των Ιταλών.

Όσον αφορά την ανακήρυξη του Δούκα σε επίτιμο δημότη, ενέργεια που συνεπαγόταν το αδίκημα της αναξιοτήτας, αθωώθηκε και γι' αυτήν, γιατί αποδείχθηκε ότι προέβη στην υπογραφή του σχετικού ψηφίσματος («κατόπιν πιέσεως»). Μάρτυρες, ωστόσο, είχαν καταθέσει ότι ο Καρακαλάς δεν έκρυβε ότι ήταν φανατικός ιταλόφιλος, ότι διέδιδε πως τον πόλεμο θα κερδίσουν η Γερμανία και η Ιταλία, και σε παράπονα των δοκιμαζόμενων κατοίκων από την πείνα φέρεται ότι είχε απαντήσει ως εξής: «Πρέπει να πεθάνετε, διότι είσαστε αγγλόφιλοι και φίλοι των συμμάχων όλοι οι Συριοί». Αθωώθηκαν, επίσης, και δύο μέλη της

72. *Ελευθερία*, αρ. 55 (16.11.1945). Βλ. την αναλυτική απάντηση της *Κυκλαδικής Φωνής*, αρ. 33 (27.11.1945), όπου καταγράφονται πολλά για τις ποικίλες μορφές δωσιλογισμού στη Σύρο. Η *Ασπίς* (αρ. 17, 25.3.1945) είχε καταγγείλει δημόσια στον στρατιωτικό διοικητή τον λοχαγό Πεζικού Νικόλαο Νικολαΐδη, μέλος του ΕΑΜ (βλ. παραπάνω, υποσ. 5), γιατί διάβαζε τον *Ριζοσπάστη*. Κατά μαρτυρία του Στάθη Σταθόπουλου (συνέντευξη στα ΓΑΚ, Αρχεία Νομού Κυκλάδων, 11.8.2006) ο Νικολαΐδης, καταδιωχθείς για τις δημοκρατικές του ιδέες, έκανε μαθήματα για να ζήσει και «δεν έστειλαν ούτε δυο φαντάρους στην κηδεία του». Η *Ασπίς* επανεκδόθηκε λίγο μετά.

73. Από τα τέλη του 1946 επαναλειτούργησε στη Σύρο η Σχολή Εφέδρων Αξιωματικών· βλ. *Θάρος*, αρ. 21 (25.7.1946) και αρ. 32 (13.11.1946).

74. Βλ. και την άποψη της *Κυκλαδικής Φωνής* (αρ. 18, 12.8.1945): «Διά τον κ. Εισαγγελέαν: «Οι υποθέσεις που δικάσατε είναι παρουνιζίδες μπροστά σε εκείνες που θα δικάσατε και προ παντός μπροστά σε κείνες που δεν θα δικάσατε γιατί από φόβο ο κόσμος δεν υπέβαλε μηνύσεις κατά των υπευθύνων των θυμάτων από πείνα».

τότε Διοικούσας Επιτροπής, που επί πλέον είχαν χρησιμοποιήσει τη θέση τους για να πουλήσουν στη μαύρη αγορά της Αθήνας συριανά γεωργικά προϊόντα.⁷⁵

Ο Καρακαλάς με τις πράξεις του κραυγαλέα είχε ταχθεί υπέρ των Ιταλών. Δεν έλειψαν, ωστόσο, σημαίνοντες παράγοντες της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της Ερμούπολης, που δεν δίστασαν, για να μην εκτεθούν, να εκθειάσουν τον Ιταλό στρατιωτικό διοικητή και με εγκωμιαστικά έγγραφα ύμνησαν αυτόν και τον φασισμό που εκπροσωπούσε. Επί τη αναχωρήσει του συνταγματάρχη Δούκα εκδόθηκαν και τα ακόλουθα ψηφίσματα:

α) της Ενώσεως Βιομηχάνων Σύρου, 12 Μαΐου 1942:

[...] 1) Εκφράζει την βαθειάν ευγνωμοσύνην και τας θερμοτάτας ευχαριστίας τού βιομηχανικού κόσμου της Ερμούπολεως προς τον Αξιότιμον κ. Ι. Δούκα διά την καθ' άπασαν την διάρκεια της ενταύθα παραμονής του επιδειχθείσαν στρατιωτικήν και πολιτικήν σύνεσιν εν τη ενασκήσει των καθηκόντων του, πολυειδώς εκδηλωθείσαν υπέρ της πόλεως και ιδιαιτέρως υπέρ της Βιομηχανίας της Σύρου. 2) Διαδηλοί τα ειλικρινά αισθήματα βαθυτάτης εκτιμήσεως προς τον υπέροχον Διοικητήν τον τιμώντα το Κράτος όπερ εκπροσωπεί και συντελούντα εις την σύσφιγξιν φιλικών δεσμών μεταξύ των δύο Μεσογειακών λαών [...].⁷⁶

β) της Ομοσπονδίας Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Κυκλάδων, 13 Μαΐου 1942:

[...] 1) Εκδηλοί αισθήματα ευγνωμοσύνης των Μελών των απαρτιζόντων την Ομοσπονδίαν Επαγγελματιών και Βιοτεχνικών Οργανώσεων προς την Α. Ε. τον Διοικητήν των Ιταλικών Στρατευμάτων των Κυκλάδων Στρατηγόν κ. ΙΩΑΝΝΗΝ ΔΟΥΚΑ, Όστις, καθ' όλον το διάστημα της Διοικήσεώς Του επεδείξατο στοργικόν το ενδιαφέρον Του υπέρ όλων των Τάξεων εν αις της επαγγελματικής και βιοτεχνικής. 2) Διαβεβαιοί Αυτόν ότι, ο κατά το διάστημα της διοικήσεως τόσον ευγενής και μειλίχιος τρόπος Του, θα παραμείνη έν ευγενές τεκμήριον και έν υπόδειγμα άξιον θαυμασμού. 3) Απευθύνει εγκάρδιον προς Αυτόν Χαιρετισμόν [...].⁷⁷

75. Δ. Χάλαρης, *Τα Κατοχικά*, τ. Α', Αθήνα χ.χ., σ. 250-258. Γενικά για τους δωσιλόγους της Κατοχής και την «τιμωρία» τους βλ. Δημήτρης Κουσουρής, «Η ποινική δίωξη των δωσιλόγων της Κατοχής (1944-1949)», *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, ό.π., τ. Δ1, σ. 105-129.

76. Ακολουθούν οι υπογραφές όλων σχεδόν των βιομηχάνων της Ερμούπολης. Βλ. ΓΑΚ, ANK, Αρχείο Ομοσπονδίας Επαγγελματιών και Βιοτεχνών Κυκλάδων / Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητηρίου Σύρου (OEBK/EBEΣ), φάκ. 743^Α.

77. ΓΑΚ, ANK, Αρχείο OEBK/EBEΣ, φάκ. 968. Η ίδια Ομοσπονδία είχε απευθύνει, στις 24.9.1941, στην αρχή δηλαδή της Κατοχής, ανάλογο ψήφισμα και στον πρώτο Ιταλό διοικητή: «[...] 1) Απευθύνει εγκάρδιον χαιρετισμόν και εκφράζει την αίδιον ευγνωμοσύνην

Όσοι είχαν κάποια αντιστασιακή δράση –και φυσικά δεν ευθύνονταν για τις μετακατοχικές επιλογές και πράξεις του ΕΑΜ και του ΚΚΕ—⁷⁸ σύρθηκαν στις εξορίες και τη φυλακή. Άλλοι, για να γλυτώσουν τη δίωξη, αναγκάστηκαν σε αποκηρύξεις φρονημάτων, που δημοσιεύονταν στις εφημερίδες.⁷⁹ Αναδείχθηκαν σταδιακά πολλοί που είχαν υπηρετήσει το καθεστώς Μεταξά και θεωρήθηκαν, έτσι, εθνικώς άμεμπτοι, όσοι έμειναν «φρόνιμοι» στην περίοδο της Κατοχής και δεν αναμείχθηκαν σε μορφές αντίστασης, καθώς και αρκετοί από αυτούς που ωφελήθηκαν, με τον έναν ή τον άλλο τρόπο, από τις έκτακτες συνθήκες που προκάλεσε η παρουσία των Ιταλών και των Γερμανών. Για την ισχυρή παρουσία των τελευταίων, των δωσιλόγων δηλαδή, και μετά την απελευθέρωση σημειώνει τον Νοέμβριο του 1945 μια εφημερίδα των κεντρικών δυνάμεων: «[...] τελεία αποχαλίνωσης της κερδοσκοπίας των ολίγων οι οποίοι εξακολουθούν να απομυζούν, όπως και επί κατοχής, το αίμα του Ελληνικού λαού».⁸⁰

Η επιθυμητή τάξη και πειθαρχία των Ελλήνων, τουλάχιστον στις ελεγχόμενες από την κυβέρνηση Κυκλάδες, φαινόταν να έχει επιτευχθεί. Σχετικά με τη θεραπεία του πνεύματος και της ψυχής τους, δύο αγγελίες του Νοεμβρίου 1945 είναι ενδεικτικές: «Τα υπό την ευλογία και εποπτεία του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου μας Κ(υρί)ου Κ(υρί)ου Φιλαρέτου λειτουργούντα Κατηχητικά Σχολεία επανήρχισαν τα ωφέλημα μαθήματά των εν τοις ακολούθους

του, ως εκπρόσωπος της οργανωμένης τάξεως των Επαγγελματιών και Βιοτεχνών της νήσου προς τον Ένδοξον Κυβερνήτην τον Ήρωα του Ακρωτηρίου Στύλου και τον άξιον αντιπρόσωπον του Φασιστικού Πνεύματος διά την πατρικήν όντως μέριμναν και στοργήν υπέρ του Κυκλαδικού Λαού. 2) Αποβλέπει μετ' εμπιστοσύνης και ακραδάντου πεποιθήσεως προς την νέαν κατάστασιν της ειλικρινείας και της Παγκοσμίου Δικαιοσύνης. 3) Εκφράζει την ευχήν ίνα η Α.Ε. ως Κυβερνήτης του Αιγαίου, ευδοκήση και διαβιβάση προς τον Βασιλέα Αυτοκράτορα και εις τον Ντούτσε την εκδήλωσιν σεβασμού και εμπιστοσύνης των μελών της Ομοσπονδίας προς την σιδηράν θέλησιν της νέας καταστάσεως [...]». (ΓΑΚ, ΑΝΚ, Αρχείο ΟΕΒΚ/ΕΒΕΣ, φάκ. 968).

78. Στην πρώτη επέτειο των Δεκεμβριανών η *Κυκλαδική Φωνή* (αρ. 34, 9.12.1945) θα δημοσιεύσει το άρθρο του Α.Α. «Το μεγαλούργημα του Δεκέμβρη»: «Η θάπρεπε ν' αφήσουμε ελεύθερο το δρόμο στους άγγλους τόρριδες να συνεχίσουν την αποικιακή πολιτική τους στη Χώρα μας ή να προτάξουμε περήφανα τα στήθη μας δείχνοντας την απόφασή μας, κάτι το καινούργιο οπωσδήποτε να φέρουμε στον τόπο μας».

79. Βλ. ενδεικτικά *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 59 (1.6.1946). Βλ. και την αποκηρύξη του δεκεμβριανού κινήματος από τον αρχηγό, στο διάστημα της Κατοχής, του τμήματος του ΕΛΑΣ Νάξου (*Ελευθερία*, αρ. 17, 6.1.1945).

80. *Ελευθέρα Σκέψις*, αρ. 26 [=27] (17.11.1945). Βλ. και *Κυκλαδική Φωνή*, αρ. 27 (14.10.1945): άρθρο με τίτλο «11 Οκτωβρίου 1944 – 11 Οκτωβρίου 1945»: «Γιατί δεν ανταμείβεται η Ελλάδα για τους αγώνες της κατά του φασισμού και τις τόσες θυσίες της; «Γιατί ο Ελληνικός Λαός δεν κυβερνάει την Ελλάδα. Γιατί ο φασισμός [...] εξακολουθεί να κορνιάζει στην δύσμοιρη Ελλάδα και συναδελφωμένος με το δωσιλογισμό οδηγεί την Ελλάδα προς το χάος και την απόγνωση».

Ι[ερείς] Ναοί: [...]».⁸¹ «Εις την βιβλιοθήκην της Αγγλο-Ελληνικής Υπηρεσίας Πληροφοριών ευρίσκονται όλα τα νέα βιβλία και περιοδικά».⁸²

Ο Παππαδάμ διορίστηκε πάλι δήμαρχος για μικρό διάστημα, όταν στην εξουσία ανήλθε η βραχύβια κυβέρνηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη.⁸³ Αντικαταστάθηκε πάλι από τον Ξοχάκη μετά τις εκλογές της 31ης Μαρτίου 1946, όταν στις 18 Απριλίου σχηματίστηκε για πρώτη φορά μετά την Απελευθέρωση αμιγώς φιλοβασιλική κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Κωνσταντίνο Τσαλδάρη. Ο Παππαδάμ, μάλιστα, θα κατακριθεί γιατί αρνήθηκε να συμφωνήσει με την επιλογή του Σοφοκλή Βενιζέλου να συμπράξει μαζί με τους Παπανδρέου και Κανελλόπουλο με το Λαϊκό Κόμμα στις εκλογές αυτές.⁸⁴ Η Ασιτίς, λίγους μήνες μετά, θα σπεύσει να τον καταγγείλει γιατί «έριψε λευκόν ψηφοδέλιον» στο δημοψήφισμα και με την πράξη του αυτή από «συναγωνιστής» των κομμουνιστών έγινε «σύντροφος». Στην πρόβλεψή της όμως ότι «δεν πρόκειται να ιδή πλέον ούτε από μακριά την πόρτα της Δημαρχίας»,⁸⁵ θα διαψευστεί πλήρως.

Στο διάστημα που μεσολαβεί μέχρι τη νέα εμφάνιση του Παππαδάμ, το 1951, στη δημοτική αρχή, η Σύρος υφίσταται και αυτή οδυνηρά τον αντίκτυπο από την αποχή της Αριστεράς κατά τις παραπάνω εκλογές,⁸⁶ την επακόλου-

81. *Ελευθερία*, αρ. 55 (16.11.1945). Βλ. και αρ. 18 (11.1.1945), 40 (28.6.1945) και άλλου.

82. *Ελευθερία*, αρ. 55 (16.11.1945). Βλ. και αρ. 21 (1.2.1945).

83. Ο Σοφούλης σχημάτισε κυβέρνηση του «δημοκρατικού κέντρου» στις 22.11.1945 και παραιτήθηκε στις 4.4.1946. Η Ασιτίς (αρ. 29, 25.12.1945) σε άρθρο με τον ενδεικτικό τίτλο «Ακυρωτέος» κατήγγειλε ως αντισυνταγματική την απόλυση του Ξοχάκη και τον εκ νέου διορισμό του Παππαδάμ.

84. *Θάρρος*, αρ. 3 (17.1.1946). Το *Θάρρος* εκδίδεται και αυτό από τον Σταύρο Βαφιά και συνεχίζει την ίδια πολιτική που ακολουθήθηκε στην *Ελευθερία*. Για τη νέα απόλυση του Παππαδάμ, στις 9 Απριλίου 1946, και τον επαναδιορισμό του Ξοχάκη βλ. *Θάρρος*, αρ. 15 (1.5.1946). Παράλληλα, με απόφαση του νομάρχη απολύθηκαν 6 δημοτικοί σύμβουλοι και διορίστηκαν άλλοι. Για τη συμφωνία του Σοφ. Βενιζέλου με το Λαϊκό Κόμμα και την αντίδραση του Θεμ. Σοφούλη και πολλών άλλων του Κόμματος των Φιλελευθέρων στη συμφωνία αυτή βλ. Ηλίας Νικολακόπουλος, «Το μετέωρο βήμα προς την ομαλότητα: Φεβρουάριος 1945 – Μάρτιος 1946», *Ο Εμφύλιος Πόλεμος 1946-1949*, ό.π., σ. 39-40.

85. Η φράση αυτή είναι τυπωμένη με κεφαλαία: Ασιτίς, αρ. 63 (14.9.1946): «Ο σύντροφος Παπαδάμ».

86. Βλ. τι γραφόταν, σε πλαίσιο, στο *Θάρρος*, αρ. 12 (22.3.1946): «Ουδείς πραγματικός Έλληνας πρέπει να απόσχη από την μάχην των εκλογών της 31ης Μαρτίου. Εκείνος που δεν θα ψηφίσει είναι σαν να ψηφίζει κομμουνισμόν και την καταστροφήν της Πατρίδος μας». Βλ. και αρ. 13 (29.3.1946): «Όσοι δεν ψηφίσετε θα θεωρηθήτε ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΑΙ». Την καταψήφισή των κομμουνιστών είχε ζητήσει και ο επίσκοπος των Καθολικών της Σύρου Αντώνιος-Γρηγόριος Βουτσίνος, γιατί, υποστήριζε, αυτοί εργάζονταν υπέρ της Βουλγαρίας (*Θάρρος*, αρ. 10, 14.3.1946, αναδημοσίευση από Ασιτίδα, 9.3.1946). Ο Βουτσίνος και με άλλα άρθρα του θα κατακεραυνώσει τον κομμουνισμό και θα υπερασπιστεί την ανάλογη αντικομμουνιστική πολιτική του Βατικανού· βλ. *Θάρρος*, αρ. 14 (11.4.1946) και αρ. 15

θη άνετη νίκη του Λαϊκού Κόμματος, τον παροξυσμό των βασιλικών⁸⁷ κατά την προετοιμασία του δημοψηφίσματος της 1ης Σεπτεμβρίου 1946, που με εξόφθαλμη νοθεία εξασφάλισε την επάνοδο του Γεωργίου Β΄ στον θρόνο, τη μεθοδευμένη δίωξη, ιδιαίτερα μετά την έναρξη του Εμφυλίου, των αριστερών και γενικώς του κάθε μη αρκούντως εθνικόφρονος, τον αντικομμουνιστικό λόγο και τις μεθόδους αποκλεισμού και τιμωρίας των αντιφρονούντων, απτό και ορατό δείγμα των οποίων ήταν το στρατόπεδο των εξορίστων στην παρακείμενη βραχονησίδα Γυάρο.⁸⁸ Στο πλαίσιο αυτό θα καταπνιγούν εύκολα και όσες φωνές, ακόμα και μετριοπαθέστερες, ζητούσαν μια βελτίωση της οικονομικής κατάστασης των εργαζομένων, θα υπερισχύσουν όσοι θα προβάλλουν την ανάγκη συνεργασίας του κεφαλαίου και της εργασίας για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα της επαρχιακής βιομηχανίας.⁸⁹ Το αίτημα για μια καλύτερη ζωή

(1.5.1946). Αντίθετα, σε αποχή από τις εκλογές καλούσε η *Κυκλαδική Φωνή*: «Γιατί δεν θα πάρουμε μέρος στην εκλογική κωμωδία» (αρ. 47, 10.3.1946): «Σύνθημά μας είναι: αποχή! Κανείς δεν θα ψηφίσει!» (αρ. 50, 30.3.1946).

87. Συγκροτήθηκε και στη Σύρο «Κεντρική Επιτροπή Δημοψηφίσματος» και μεθόδευσε συνεχείς εκκλήσεις για την επάνοδο του «μεγάλου βασιλέως Γεωργίου». Βλ. ενδεικτικά μερικούς τίλους: «Τον καλεί η ιστορία», «Αντιλαλούν βουνά, κάμποι και ακρογιάλια: έρχεται ο Βασιλιάς», «Ο μαχητής Βασιλεύς» κ.λπ. Βλ. *Θάρος*, αρ. 24 (22.8.1946) και αρ. 25 (29.8.1946). Η *Κυκλαδική Φωνή* είχε από νωρίς εκφραστεί κατά της επανόδου του βασιλιά, επειδή θα επανέφερε ένα καθεστώς όπως αυτό του Μεταξά (αρ. 14, 29.4.1945): «Δημοκρατικοί ενωθήτε! Θυμηθείτε τη λαομίσητη 4η Αυγούστου. Θυμηθείτε τους ανθρώπους της και πρώτα απ' όλους τον επίορκο Γλύξμπουργκ. Θυμηθείτε το Μανιαδάκη, το Διάκκο, τα ξερονήσια, τις φυλακές, τα κρατητήρια, όπου επί τέσσερα χρόνια στενάζατε, μάρτυρες μιας στυγνής, μαύρης τυραννίας. Θυμηθείτε το χαφιεδισμό που πλάκωνε τα στήθια μας κι έπνιγε τη φωνή μας [...]. Ξαναφέρτε στη μνήμη σας τους ανθρόπους που προδότες και συνεργάτες των ξένων τυράνων έγιναν δήμιοι του λαού μας. Όλοι τους σχεδόν ήταν και της Δικτατορίας τα πληρωμένα όργανα [...]. Αν έλθει ο Γλύξμπουργκ στην Ελλάδα μας θα ζήσουμε και πάλι την κόλαση της 4ης Αυγούστου, ενώ ολόκληρη η άλλη Ευρώπη θ' αναπνέει τον αέρα της λευτεριάς [...]. Για ν' αποτραπεί το μοναρχικό πραξικόπημα έχουμε στα χέρια μας το μοναδικό και ανίκητο όπλο: την ένωση μας. Το 1936 η διάσπαση των δημοκρατικών έφερε τη φασιστική Δικτατορία του Γλύξμπουργκ. Το 1946 η ένωση μας θα μας εξασφαλίσει τη νίκη, τη λευτεριά, τη Δημοκρατία».

88. Βλ. Στρατής Μπουρνάζος, «Το κράτος των εθνικοφρόνων: αντικομμουνιστικός λόγος και πρακτικές» και Πολυμέρης Βόγλης – Στρατής Μπουρνάζος, «Στρατόπεδο Μακρονήσου 1947-1950. Βία και προπαγάνδα», στο *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, ό.π., τ. Δ2, σ. 9-49 και 51-81 αντίστοιχα. Βλ. και *Θάρος*, αρ. 21 (25.7.1946): επειδή οι Κυκλάδες επιλέγονται και πάλι ως χώρος εκτοπίσεων («καταδικάζονται και πάλιν να δέχονται το μίasma των κοινωνικών αποβρασμάτων»), αντέδρασε στη Βουλή ο βουλευτής Κυκλάδων Γ. Δροσόπουλος και πρότεινε να χρησιμοποιηθεί η ακατοίκητος Γυάρος. Για την αντίδραση της Αριστεράς στις διώξεις των οπαδών της στις Κυκλάδες και γενικότερα για την πολιτική της βλ. τα φύλλα της *Κυκλαδικής Φωνής* για τα έτη 1945-1947.

89. Βλ. ενδεικτικά στο *Θάρος* (αρ. 23, 8.8.1946) το άρθρο του «Πέτερι»: με αναδρομή στις «βλαπτικές» απεργίες του 1879, κάνει έκκληση για «αρμονική συνεργασία της εργα-

θα αναβληθεί μέχρι να αντιμετωπιστεί ο εθνικός και κοινωνικός κίνδυνος και η οποιαδήποτε βελτίωση θα αφηθεί στις πελατειακές ενέργειες των βουλευτών της επαρχίας.

Στις πρώτες μεταπολεμικές δημοτικές εκλογές της 16ης Απριλίου 1951, όταν σε ένα κάπως πιο ελεύθερο πολιτικό και ιδεολογικό πλαίσιο, λόγω του σχηματισμού κυβερνήσεων από τον Ν. Πλαστήρα και άλλους, κεντρικών τάσεων, κλήθηκαν οι Έλληνες να εκλέξουν αιρετούς άρχοντες,⁹⁰ ο συνδυασμός του Παππαδάμ κατέκτησε τον Δήμο Ερμούπολης με συντριπτική πλειοψηφία. Ο ίδιος πήρε 2.561 ψήφους έναντι 932 του ανθυποψηφίου δημάρχου Ευάγγελου Ξοχάκη. Είχε προηγηθεί μια λυσσαλέα επίθεση εναντίον του από τους συντηρητικούς κύκλους. Πάλι πρωτοστατεί η εφημερίδα *Θάρος* και ο ιδιοκτήτης της Σταύρος Βαφιάς με την ίδια βασική κατηγορία, ότι μετά την αποχώρηση των Γερμανών δέχτηκε να οριστεί δήμαρχος από το ΕΑΜ. Κάνοντας έκκληση στους «εθνικόφρονες» Ερμούπολίτες, η εφημερίδα αυτή τους καλούσε να ψηφίσουν ανθρώπους που δεν μπορούν να κατηγορηθούν ως αριστεροί, που αποκρούουν κάθε αριστερό πειρασμό· να μην εκλέξουν αριστερούς ή υπόπτους αριστερών φρονημάτων αλλά αυτούς που θα «σταθούν άκαμπτοι στην πίστι και στον όρκο τους στο Βασιλέα μας». Την ίδια έκκληση έκαναν και τα μόνιμα σχεδόν ηγετικά στελέχη του Εργατικού Κέντρου Κυκλάδων (Σ. Καφετζόπουλος κ.λπ.), που ως υποψήφιοι δημοτικοί σύμβουλοι κατήλθαν με το ψηφοδέλτιο του Ξοχάκη. Τόνισαν και αυτοί ότι μόνο οι αντίπαλοι του Παππαδάμ μπορούν «να αντιτάξουν τα τίμια ελληνικά στήθια σε κάθε έμμεση ή άμεση επιβουλή του Κόκκινου Σατανά» και να αποτρέψουν την επιτυχία «της καμουφλαρισμένης ομάδας των συνοδοιπόρων».⁹¹

Ενδεικτικό του φόβου που κατείχε τους εθνικόφρονες για μια στροφή της ψήφου προς αριστερή κατεύθυνση, είναι η ομιλία στη Βουλή του βουλευτή Κυκλάδων Τιμολέοντος Πάρρη κατά της ψήφου των γυναικών, ώστε να μη αναδειχθούν αριστεροί δήμαρχοι. Φέρεται να είπε ότι, επειδή «πιστεύει εις την μεγαλειώδη αποστολήν της γυναικός εν τη κοινωνία ως μητρός και συζύγου φρονεί ότι η ώρα δεν είναι καθόλου κατάλληλος διά να την κατεβάσωμεν την

σίας μετά του κεφαλαίου», ώστε να μην «προστεθούν στα τραγικά και μεγαλειώδη ερείπια των Συριανών βυρσοδεψείων Τσιροπινά, Καλουτά, και άλλων και νέα ερείπια εργοστασίων που δίδουν ζώην και κίνησιν στην αναδημιουργουμένη Ερμούπολιν». Βλ. στο ίδιο, αρ. 16 (9.5.1946): δήλωση μετανοίας εργάτη βιομηχανίας ότι παρασύρθηκε και υπέγραψε προκήρυξη κατά του προϊσταμένου της κλωστοϋφαντουργίας ΑΚΕΣ. Σε σειρά άρθρων της *Κυκλαδική Φωνή* περιγράφει τους δυσμενείς όρους εργασίας κυρίως στην κλωστοϋφαντουργία: βλ. αρ. 56 (11.5.1946): «Στη[ν] κόλαση των κλωστοϋφαντουργείων».

90. Για τις εκλογές αυτές βλ. την αναμενόμενη σύντομα να υποστηριχθεί διδακτορική διατριβή της Κατερίνας Δέδε «Η ανάδυση του Κέντρου στη μεταπολεμική Ελλάδα. Η Εθνική Προοδευτική Ένωση Κέντρου».

91. *Θάρος*, αρ. 147 (5.4.1951), αρ. 148 (11.4.1951), αρ. 149 (14.4.1951), αρ. 149α (15.4.1951), αρ. 150 (28.4.1951) και αρ. 151 (12.5.1951).

Ελληνίδα από το βάθρον της εστιάδος εις το καλντερίμι των κόκκινων μαινάδων του Ερυθρού Δεκεμβρίου και να την κάμωμεν συνένοχον του εγκλήματος της αναδείξεως αριστερών δημάρχων εις ωρισμένας περιφέρειας της χώρας κατά την κρισιμωτέραν φάσιν του αγώνος της Ελευθερίας κατά του κόκκινου δικτατορισμού [...]», τη στιγμή, μάλιστα, που «εις τους εκλογικούς καταλόγους ενεγράφησαν αθρόαι κυρίως αι συντρόφισσες ενώ αι γυναίκες των γνησίων Ελλήνων ηδράνησαν αποστέργουσαι την ψήφον».⁹²

Ο Παππαδάμ εκλέχτηκε πάλι δήμαρχος Ερμούπολης και στις δημοτικές εκλογές της 21ης Νοεμβρίου 1954. Επικράτησε εκ νέου του Ξοχάκη. Οι αντίπαλοι του αυτή τη φορά δεν αναφέρθηκαν στις σχέσεις του με το ΕΑΜ αλλά στο ότι λόγω γήρατος δεν μπορούσε πλέον να αγωνιστεί για την οικονομική ανόρθωση της Σύρου, ότι δεν έφθανε η επιτυχημένη μακρόχρονη προπολεμική θητεία του ως δικαιολογία επανεκλογής του, ιδιαίτερα όταν στο διάστημα 1951-1954 αδράνησε και η Ερμούπολη βρισκόταν πλέον σε αδιέξοδο.⁹³

Στις επόμενες δημοτικές εκλογές της 5ης Απριλίου 1959 ο Παππαδάμ δεν θα είναι πλέον υποψήφιος. Πλησίαζε ήδη τα 80, έχοντας διατελέσει συνολικά 20 έτη δήμαρχος. Στις εκλογές αυτές οι ψήφοι μοιράστηκαν σε τρεις συνδυασμούς και τελικά δήμαρχος αναδείχθηκε ο υποστηριζόμενος από την ΕΡΕ Σταύρος Βαφίας, εκμεταλλευόμενος την αδυναμία συνεργασίας των άλλων δύο –αντικυβερνητικών– συνδυασμών.⁹⁴ Ο νέος δήμαρχος, όπως φάνηκε από τα παραπάνω, είχε πολεμήσει σφοδρά και από τελείως αντίθετη ιδεολογική σκοπιά τον Παππαδάμ. Από τη νέα του θέση ο Βαφίας θα προχωρήσει στην αναγόρευση του Παππαδάμ σε επίτιμο δήμαρχο και αργότερα, μετά τον θάνατό του, το 1965 στην Αθήνα, θα φροντίσει για την με κάθε τιμή πάνδημο κηδεία του στην Ερμούπολη.⁹⁵

92. *Θάρος*, αρ. 149α (15.4.1951). Βλ. και πώς η *Ασπίς* (αρ. 16, 18.3.1945), στην προσπάθειά της να αμαυρώσει κάθε τι εαμικό, είχε συνδέσει τις κατά τη γνώμη του συντάκτη ελεύθερα εκδιδόμενες γυναίκες στο λιμάνι, όχι κλεισμένες σε οίκους, με τις κοπέλες που ήταν γύρω από τον αντιπρόσωπο του ΕΑΜ στη Σύρο τον Οκτώβριο του 1944: οι υπέρ των ελεύθερων επαφών γυναίκες αυτές «απετέλουν την πρωτοπορείαν της Οκτωβριανής Λαοκρατικής εμφανίσεως του Καπετάν Γιώργη και των Συριακών κοπελιών του και εξητοκραυγάζον “κάτω η παρθενιά κι’ ο ζυγός του ανδρός”».

93. *Θάρος*, αρ. 232 (20.11.1954), άρθρο, προφανώς του Στ. Βαφίας, με τίτλο «Η αλήθεια». Για τους συνδυασμούς βλ. «Πρόγραμμα διενεργείας εκλογών προς ανάδειξιν δημάρχου και δημοτικών συμβούλων του Δήμου Ερμούπολεως κατά την 21ην Νοεμβρίου 1954», μεγάλη αφίσα: ΓΑΚ, ΑΝΚ, Αρχείο Ανδρέα Δρακάκη, φάκ. 107/6.

94. *Θάρος*, αρ. 340 (12.4.1959). Πρβλ. *Κυκλαδικός Αγών*, έτος Γ', αρ. 35 (10.6.1959), εκδότης-διευθυντής-υπεύθυνος: Βαΐτσης Ιω. Βάγιας.

95. *Θάρος*, αρ. 543 (15.3.1965)· βλ. εκεί και τον επικήδειο που εξεφώνησε ο Βαφίας με πολλά βιογραφικά στοιχεία για τον θανόντα. Είπε, μάλιστα, ότι ο Παππαδάμ «πολύ χρόνον προ της λήξεως της θητείας του» τον είχε παροτρύνει, καίτοι ανήκοντα σε άλλο ψηφοδέλτιο, να διεκδικήσει το αξίωμα του δημάρχου.

SUMMARY

Christos Loukos, *The political and ideological conflicts in post-war Syros and the Hermoupolis' mayor Epaminondas Pappadam*

We observe, in the micro scale of Syros, the defeat of expectations held by many Greeks that after the liberation a democratic society, just to all citizens, would arise and that the new government would punish the collaborators of Italian and German conquerors and all those who became rich by exploiting the misery of the people through the black market. This article examines the short tenure of the first post-war mayor of Hermoupolis, Epaminondas Pappadam, and how his overthrow was pursued because he insisted in his democratic and antiroyalist convictions.

The overthrow was prepared by individuals and groups of people who had served the Metaxas' dictatorial regime, and more than others were exposed to the accusation of collaborating with the enemy and they looked forward to the return of King George II as the only stable guarantee for maintaining their leadership role. Their aims were facilitated by the tragic events of December 1944 in Athens. Backed by the presence of several Sacred Battalion's officers, British officers and other military forces at Syros, they succeeded, not only to marginalize the EAM's small military force in the island and their supporters, but also to prohibit with offensive behavior every act which was not compatible with their aims.

Under those circumstances, Pappadam should have overthrown. He was not a communist, not an EAM's supporter either, but he insisted to be against the king's return and supported the necessity of a conciliatory solution for the social and political contrasts. Besides, his overthrow would function, in a symbolic level, as a warning for forcing into obedience those, less powerful than the mayor, who resisted to the forthcoming settlement of the Greek constitutional and political issue.